

35 ئايەت

سۈرە ئەھقاف

مەككىدە نازىل بولغان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمِّ ۝ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُّعْرِضُونَ ۝ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ ۗ أَتَتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَفِلُونَ ۝ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ۝

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ھا، مەم (1). (بۇ قۇرئان) غالىب، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى الله تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر (2). ئاسمانلارنى، زېمىننى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىلەرنى ھەق ئاساستا مۇئەييەن مۇددەتكىچە (يەنى قىيامەتكىچە قالدۇرغان) قىلىپ ياراتتۇق. كاپىرلار ئاگاھلاندىرۇلغان نەرسىلەردىن يۈز ئۈرۈگۈچىدۇر (3). (ئى مۇھەممەد! مۇشرىكلارغا) ئېيتقىنكى، «سىلەر الله نى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان بۇتلىرىڭلارنىڭ (ئەھۋالىنى) ئېيتىپ بېرىڭلار، ئۇلار زېمىننىڭ قايسى قىسمىنى ياراتقانلىقىنى ماڭا كۆرسىتىڭلار، ياكى ئاسمانلارنى يارىتىشتا ئۇلارنىڭ الله بىلەن ئورتاقچىلىقى بارمۇ؟ بۇ (قۇرئان) دىن ئىلگىرى (سىلەرگە نازىل قىلىنغان) كىتاب ياكى (ئىلگىرىكىلەردىن) قالغان ئىلىم بولسا ماڭا ئېلىپ كېلىڭلار، ئەگەر سىلەر راستچىل بولساڭلار» (4). الله نى قويۇپ قىيامەتكىچە دۇئانى ئىجابەت قىلىشقا قادىر بولالمايدىغان بۇتلارغا چوقۇنىدىغان ئادەمدىنمۇ گۇمراھ ئادەم بارمۇ؟ بۇتلار ئۇلارنىڭ دۇئاسىدىن غاپىلدۇر (5). قىيامەت كۈنى) ئىنسانلار (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) توپلانغان چاغدا، بۇتلار ئۇلارغا (يەنى بۇتپەرەسلەرگە) دۈشمەن بولىدۇ، ئۇلار تەرىپىدىن ئىبادەت قىلىنغانلىقىنى ئىنكار قىلىدۇ (6).

قۇرئاننىڭ ئىككى تائالا تەرىپىدىن نازىل قىلىنغانلىقى، ئىككى تائالانىڭ كائىناتنى ھەقىقەت ئاساستا

ياراتقانلىقى توغرىسىدا

ئەللا تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ قۇرئاننى بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ، ئەللا نىڭ دائىملىق رەھىمىتى تاكى قىيامەت كۈنىگىچە ئۇنىڭغا بولسۇن! ئەللا تائالا ئۆزىنى غالىب، ھېچ يېڭىلمەس، سۆزلىرىنى ۋە ئىشلىرىنى ھېكمەت بىلەن قىلغۇچى دەپ سۈپەتلەيدۇ. ئاندىن مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاسمانلارنى، زېمىننى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىلەرنى ھەق ئاساستا﴾ يەنى بەھۇدە ياكى بىكارلىق يۈزىدىن ئەمەس، ﴿مۇئەييەن مۇددەتكىچە﴾ يەنى ئارتۇقمۇ ئەمەس كەممۇ ئەمەس، قىلىپ بەلگىلەنگەن مۇئەييەن مۇددەتكىچە ﴿قىيامەتكىچە قالدىغان﴾ قىلىپ ياراتتۇق. كاپىرلار ئاگاھلاندىرۇلغان نەرسىلەردىن يۈز ئۈرۈگۈچىدۇر﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىدىن تەلەپ قىلىنغان نەرسىلەرنى بىر چەتكە تاشلاپ قويىدۇ. ئەللا تائالا ھەقىقەتەن ئۇلارغا كىتاب نازىل قىلدى، پەيغەمبەر ئەۋەتتى. ۋاھالەنكى ئۇلار ئۇنىڭ ھەممىسىدىن يۈز ئۈرۈگۈچىدۇر. ئۇلار كەلگۈسىدە ئۇنىڭ يامان ئاقىۋىتىنى بىلىپ قالىدۇ.

مۇشرىكلارغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

ئەللا تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇھەممەد!﴾ ئەللا تەئالاغا باشقا نەرسىلەرنى شېرىك قىلىپ چوقۇنۇۋاتقان ئەنە شۇ مۇشرىكلارغا ﴿ئېيتىنكى، «سەلەر ئەللا نى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان بۇتلىرىڭلارنىڭ (ئەھۋالىنى) ئېيتىپ بېرىڭلار، ئۇلار زېمىننىڭ قايسى قىسمىنى ياراتقانلىقىنى ماڭا كۆرسىتىڭلار﴾ يەنى ئۇلار زېمىننىڭ مۇستەقىل ھالدا ياراتقان قىسمىغا مېنى باشلاڭلار.

﴿ياكى ئاسمانلارنى يارىتىشتا ئۇلارنىڭ ئەللا بىلەن ئورتاقچىلىقى بارمۇ؟﴾ يەنى ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىشتا ئۇلارنىڭ ئەللا بىلەن ھېچقانداق ئورتاقچىلىقى يوق. ئۇلار قىلچىلىكمۇ نەرسىگە ئىگە ئەمەس. پادىشاھلىق ۋە بارلىق شەيئىلەرنى ئىدارە قىلىش پەقەت ئەللا تەئالاغلا مەنسۇپتۇر. شۇنداق تۇرۇقلۇق، قانداقمۇ ئەللا تەئالاغا باشقا بىر نەرسىنى شېرىك قىلىسىلەر ۋە چوقۇنسىلەر؟ كىم سەلەرنى شۇنداق قىلىشقا تەۋسىيە قىلدى؟ كىم سەلەرنى ئۇنىڭغا دەۋەت قىلدى؟ ئەللا سەلەرنى شۇنداق قىلىشقا بۇيرىدىمۇ؟ ياكى سەلەر ئۇنى ئۆزەڭلار تېپىپ چىقتىڭلارمۇ؟

﴿بۇ (قۇرئان) دىن ئىلگىرى (سەلەرگە نازىل قىلىنغان) كىتاب ياكى (ئىلگىرىكىلەردىن) قالغان ئىلىم بولسا ماڭا ئېلىپ كېلىڭلار﴾ يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاملارغا ئەللا تائالا تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان كىتابلاردىن سەلەرنى بۇ بۇتلارغا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇيدىغان بىرەر كىتابنى كەلتۈرۈپ بېقىڭلار، ياكى سەلەرنىڭ مېڭىۋاتقان بۇ يولۇڭلارنى ئىسپاتلايدىغان دەلىل بولسا، ئۇنى ماڭا كۆرسىتىڭلار. ﴿ئەگەر سەلەر راستچىل بولساڭلار﴾ يەنى سەلەرنىڭ ئۇنى ئىسپاتلاشتا ھېچ بىر ساماۋى كىتابلارغا ياكى ئىلگىرىكىلەردىن قالغان ئىلىمغا تايانغان ئەقلىي دەلىللىڭلار يوق.

﴿ئەللا نى قويۇپ قىيامەتكىچە دۇئانى ئىجابەت قىلىشقا قادىر بولالمايدىغان بۇتلارغا چوقۇنىدىغان ئادەمدىنمۇ گۇمراھ ئادەم بارمۇ؟ بۇتلار ئۇلارنىڭ دۇئاسىدىن غاپىلدۇر﴾ يەنى ئەللا تەئالانى قويۇپ بۇتلارغا چوقۇنىدىغان، بۇتلاردىن ئۇلار قىيامەت كۈنىگىچە قادىر بولالمايدىغان نەرسىنى تەلەيدىغان ئادەمدىن گۇمراھ ئادەم يوق. بۇتلار ئۇنىڭ دېگەن سۆزلىرىدىن غاپىلدۇر. بۇتلار ئاخلىيالىمايدۇ، كۆرەلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ تۇتىدىغان قولى يوق. چۈنكى، ئۇلار تاشتىن ئىبارەت قاتتىق جىسىمدۇر، گاستۇر.

﴿قيامت كۈنى﴾ ئىنسانلار (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) توپلانغان چاغدا، بۇتلار ئۇلارغا (يەنى بۇتپەرەسلەرگە) دۈشمەن بولىدۇ، ئۇلار تەرىپىدىن ئىبادەت قىلىنغانلىقىنى ئىنكار قىلىدۇ﴾ **اللھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:** ﴿ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) ئىززەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن (يەنى بۇتلارنىڭ شاپائىتى بىلەن اللھ تەئالانىڭ ئالدىدا ئىززەتلىك بولۇشلىرى ئۈچۈن) اللھ تەئالانى قويۇپ ئىلاھلار (يەنى بۇتلار) غا چوقۇنىدۇ. ئىش ئۇلارنىڭ گۇمان قىلغىنىدەك ئەمەس (يەنى بۇتلارنىڭ اللھ ئالدىدا ئىززەت تېپىشىلىرىنىڭ سەۋەبى بولالمايدۇ) ئۇلارنىڭ (يەنى مۇشرىكلارنىڭ) چوقۇنۇشىنى ئىنكار قىلىدۇ، ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) نىڭ دۈشمىنىگە ئايلىنىدۇ﴾⁽¹⁾ يەنى مۇشرىكلار بۇتلارغا ئەڭ ئېھتىياجلىق بولغان چاغدا، بۇتلارغا خىيانەت قىلىدۇ.

اللھ تائالانىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ﴿بۇ دۇنيادا (بۇتلارغا چوقۇنۇش مەقسىتىدە يىغىلىشىڭلارنىڭ) ئاراڭلاردىكى دوستلۇققا سەۋەب بولۇشى ئۈچۈن، اللھ نى قويۇپ بۇتلارنى مەبۇد قىلىۋالدىڭلار، ئاندىن قىيامەت كۈنى بەزىڭلارنى بەزىڭلار ئىنكار قىلىسىلەر، بەزىڭلارغا بەزىڭلار لەنەت ئوقۇيسىلەر (يەنى قىيامەت كۈنى مەزكۇر دوستلۇق دۈشمەنلىككە ئايلىنىدۇ. ئەگەشتۈرگۈچىلەر ئەگەشكۈچىلەردىن ئادا - جۇدا بولىدۇ. ئەگەشكۈچىلەر ئەگەشتۈرگۈچىلەرگە لەنەت ئوقۇيدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ دۇنيادىكى دوستلۇقى اللھ ئۈچۈن بولغان ئەمەس) سىلەرنىڭ جايىڭلار دوزاخ بولىدۇ، سىلەرنى (دوزاختىن قۇتۇلدۇرىدىغان) ھېچقانداق ياردەمچى بولمايدۇ﴾⁽²⁾.

* * * * *

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا يَئِنْتَ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ أَفْتَرْتَهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِي سَهِيْدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَاٍ مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنِ اتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾

ئۇلارغا بىزنىڭ روشەن ئايەتلىرىمىز تىلاۋەت قىلىنسا، كاپىرلار ئۆزلىرىگە كەلگەن ھەقىقەتنى (يەنى قۇرئاننى) باھالاپ: «بۇ روشەن سېھىردۇر» دەيدۇ⁽¹⁾. ياكى ئۇلار قۇرئاننى ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) ئۆزى توقۇغان دېيىشەمدۇ؟ ئېيتقىنكى، «ئەگەر ئۇنى مەن توقۇغان بولسام، سىلەر مەندىن اللھ نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى دەپمۇ قىلالمايسىلەر، سىلەرنىڭ قۇرئان توغرىسىدىكى تۆھمەتلىرىڭلارنى اللھ ئوبدان بىلىدۇ، اللھ مەن بىلەن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا گۇۋاھ بولۇشقا يېتەرلىكتۇر (يەنى مېنىڭ راستچىلىقىمغا ۋە سىلەرنىڭ يالغانچىلىقىڭلارغا گۇۋاھ بولىدۇ)، اللھ (تەۋبە قىلغۇچىنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (مۆمىن بەندىلىرىگە) ناھايىتى مېھرىباندۇر»⁽⁸⁾ ئېيتقىنكى، «مەن (اللھ) ئىنسانلارنى تەۋھىدكە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن (تۇنجى پەيغەمبەر ئەمەسمەن، (مەندىن ئىلگىرىكى نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن ۋەھىي بىلەن كەلدىم، نېمىشقا مېنى ئىنكار قىلىسىلەر؟) ماڭا ۋە سىلەرگە نېمە قىلىنىدىغانلىقىنى ئۇقمايمەن (چۈنكى، اللھ نىڭ تەقدىرىنى ئالدىن ئۇققىلى بولمايدۇ)، مەن

(1) سۈرە مەرىم 81 - 82 - ئايەتلەر.

(2) سۈرە ئەنكەبۇت 25 - ئايەت.

پەقەت ماخا ۋە ھىي قىلىنغان نەرسىگىلا ئەگىشىمەن، مەن پەقەت (سىلەرنى ئاللىنىڭ ئازابىدىن) ئوچۇق ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن»⁽⁹⁾.

مۇشرىكلارنىڭ قۇرئان ۋە پەيغەمبەر ھەققىدە ئېيتقانلىرى ۋە ئۇلارغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە مۇشرىكلارنىڭ كۈپۈرلۈك قىلغانلىقى ۋە ھەددىدىن ئاشقانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ. اللە تائالانىڭ روشەن ئايەتلىرى ئۇلارغا ئوقۇپ بېرىلسە، گەرچە ئۇ ئايەتلەر شۇنداق ئوچۇق ۋە روشەن بايان قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇلار: «بۇ روشەن سېھىردۇر» يەنى ئاشكارا سېھىردۇر، دەيدۇ. ئۇلار ھەقىقەتەن ھەقىقىي ئىنكار قىلىدۇ. يالغاننى ئويدۇرۇپ چىقىدۇ، ئۇلار گۇمراھ ۋە كاپىر بولغان كىشىلەردۇر. ﴿ياكى ئۇلار قۇرئاننى ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) ئۆزى توقۇغان دېيىشەمدۇ؟ ئېيتقىنكى،﴾ «ئەگەر ئۇنى مەن توقۇغان بولسام، سىلەر مەندىن اللەنىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى دەپمۇ قىلالمايسىلەر» يەنى مەن اللە تائالانىڭ نامىدىن يالغان سۆزلىسەم ۋە اللە تائالا مېنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتى دەپ جۈيلىسەم، ئەمەلىيەتتە ئىش مەن دېگەندەك بولمىسا، اللە تائالا مېنى چوقۇم ئەڭ قاتتىق جازا بىلەن جازالايدۇ. زېمىن ئەھلىدىن ھېچكىم يەنى سىلەر ۋە سىلەردىن باشقا ھەر قانداق بىر ئادەم مېنى اللە تائالانىڭ بۇ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا قادىر بولالمايدۇ.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئېيتقىنكى،﴾ «ئەگەر مەن اللە غا ئاسىي بولسام) مېنى اللەنىڭ ئازابىدىن ھېچ كىشى قۇتقۇزالمىدۇ، اللە دىن باشقا ھېچ پاناھگاھمۇ تاپالمايمەن (شۇنداق تۇرۇقلۇق، مەن سىلەرنىڭ تەلىۋىڭلارنى قانداق قوبۇل قىلالايمەن). مەن پەقەت (سىلەرگە) اللەنىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزۈشكە قادىرمەن»⁽¹⁾ «ئەگەر ئۇ بىزنىڭ نامىمىزدىن يالغاننى توقۇيدىغان بولسا. ئەلۋەتتە ئۇنى قۇدرىتىمىز بىلەن جازالايتتۇق. ئاندىن ئۇنىڭ ئاساسى قىزىل تۆمۈرىنى كېسىپ تاشلايتتۇق. سىلەردىن ھېچبىر ئادەم ئۇنى قوغداپ قالالمايتتى»⁽²⁾.

﴿ئېيتقىنكى،﴾ «ئەگەر ئۇنى مەن توقۇغان بولسام، سىلەر مەندىن اللەنىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى دەپمۇ قىلالمايسىلەر، سىلەرنىڭ قۇرئان توغرىسىدىكى تۆھمەتلىرىڭلارنى اللە ئوبدان بىلىدۇ، اللە مەن بىلەن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا گۇۋاھ بولۇشقا يېتەرلىكتۇر (يەنى مېنىڭ راستچىلىقىمغا ۋە سىلەرنىڭ يالغانچىلىقىڭلارغا گۇۋاھ بولىدۇ)» بۇ ئايەت ئۇلارغا قاتتىق تەھدىت ۋە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىدۇ. ئۇلارنى اللە تائالانىڭ ئازابىدىن قاتتىق قورقىتىدۇ.

﴿اللە (تەۋبە قىلغۇچىنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (مۆمىن بەندىلىرىگە) ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾ بۇ ئايەت ئۇلارنى تەۋبە قىلىپ، اللە تەرەپكە قايتىشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ. يەنى مۇشۇنداق گۇناھ ئىشلىگەن تۇرۇقلۇق، ئەگەر گۇناھ قىلىشتىن يانساڭلار ۋە ئىلگىرىكى گۇناھىڭلارغا تەۋبە قىلساڭلار، اللە تەۋبەڭلارنى قوبۇل قىلىدۇ، سىلەرنى كەچۈرىدۇ، سىلەرگە مەغپىرەت ۋە رەھىمەت قىلىدۇ.

بۇ ھەقتە اللە تائالا سۈرە فۇرقانىدا مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلار ئېيتتى:﴾ «(بۇ) بۇرۇنقىلارنىڭ ئەپسانىلىرىدۇركى، ئۇلارنى ئۇ يازدۇرۇۋالغان، (ھېسىز قىلىۋېلىش ئۈچۈن) ئۇنىڭغا ئەتىگەن - ئاخشامدا

(1) سۈرە جىن 22 — 23 - ئايەتلەر.
(2) سۈرە ھاققە 44 — 47 - ئايەتكىچە.

ئوقۇپ بېرىلىۋاتىدۇ. ئېيتقىنىكى، «ئۇنى ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى سىرنى بىلىپ تۇرىدىغان ئالەم نازىل قىلدى، ئالەم ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (بەندىلەرگە) ناھايىتى مېھرىبان دۇر»⁽¹⁾.

«ئېيتقىنىكى، مەن (ئالەم ئىنسانلارنى تەۋھىدكە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن) تۇنجى پەيغەمبەر ئەمەسمەن، (مەندىن ئىلگىرىكى نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن ۋە ھېيى بىلەن كەلدىم، نېمىشقا مېنى ئىنكار قىلىسىلەر؟)» يەنى مەن ئالەمگە قەدەم باسقان تۇنجى پەيغەمبەر ئەمەسمەن. بەلكى، مەندىن ئىلگىرى نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر كەلگەن، سىلەر مېنى ئىنكار قىلغۇدەك ۋە سىلەرگە پەيغەمبەر بولۇپ كېلىشىمنى يىراق سانسۇدەك مەن سىلەرگە ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغان بىر ئىشنى ئېلىپ كەلگىنىم يوق. غالب ۋە بۈيۈك ئالەم مەندىن ئىلگىرى بارلىق پەيغەمبەرلەرنى ئىلگىرى كەلگەن ئۈمىدەتلەرگە ئەۋەتكەن.

«ماشا ۋە سىلەرگە نېمە قىلىنىدىغانلىقىنى ئۇقمايمەن (چۈنكى، ئالەم نىڭ تەقدىرىنى ئالدىن ئۇققىلى بولمايدۇ)» ئەلى ئىبنى ئەبۇ تەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە توختىلىپ، بۇ ئايەتتىن كېيىن: «ئالەم نىڭ سېنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىڭنى كەچۈرۈشى ئۈچۈن»⁽²⁾ دېگەن ئايەت نازىل بولغان، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان. ئىكرىمە، ھەسەن ۋە قەتادە قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن ۋە ئۇ ئايەتنى ئالەم تەئالانىڭ «ئالەم نىڭ سېنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىڭنى كەچۈرۈشى ئۈچۈن» دېگەن ئايەتنىڭ ھۆكۈمى بىلەن ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان، دەپ كۆرسەتكەن. ئۇلار يەنە مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ گۇناھلىرى كەچۈرۈلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى بۇ ئايەت نازىل بولغان چاغدا مۇسۇلمانلار ئىچىدىن بىر ئادەم: ئى ئالەم نىڭ پەيغەمبىرى! ئالەم تائالا سېنى كەچۈرۈدىغانلىقى ھەققىدە روشەن ئايەت بايان قىلدى. ئۇ بىزنى قانداق قىلار؟ دېگەندە، ئالەم تائالا: «(مۆمىنلەرنىڭ دىللىرىغا ئالەم نىڭ تەمكىنلىك چۈشۈرۈشى) ئەر - ئايال مۆمىنلەرنى ئاستىدىن ئۆستەنلەر ئېقىپ تۇرىدىغان، ئۇلار مەڭگۈ قالىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزۈشى ئۈچۈندۇر»⁽³⁾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغان.

ئىمام بۇخارى مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلىدۇ، مۆمىنلەر: ئى ئالەم نىڭ پەيغەمبىرى! ماشا مۇبارەك بولسۇن! بىزنىڭ ھۆكۈمىمىز قانداق بولىدۇ؟ دېگەندە، پاك ۋە يۈكسەك ئالەم بۇ ئايەتنى نازىل قىلغان. ئىمام ئەھمەد، خارىجە ئىبنى زەيتىن ئۈمىدەل⁽⁴⁾ نىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەنسا بىلەر مۇھاجىرلارنى ئۆي بىلەن تەمىنلەشتە چەك تاشلىغان چاغدا، بىزگە ئوسمان ئىبنى مەزۇن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆي بىلەن تەمىنلەشكە تەقسىم بولغان ئىدى. كېيىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىزنىڭ قېشىمىزدا ئاغرىپ يېتىپ قالدى. بىز ئۇنى داۋالدىق، ئاخىرى ئۇ ۋاپات بولۇپ كەتتى. بىز ئۇنى كېپەنلىدۇق، يېنىمىزغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىردى، مەن: ئى ئوسمان! ئالەم تائالا ساڭا رەھمەت قىلسۇن! غالب ۋە بۈيۈك ئالەم جەزمەن سېنى ھۆرمەتلىك قىلىدۇ، دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئالەم تائالانىڭ ئۇنى چوقۇم ھۆرمەتلىك قىلىدىغانلىقىنى قانداق بىلىسىز؟» دېدى. مەن: ئاتام - ئانام ساڭا پىدا بولسۇن! مەن بىلمەي شۇنداق دەپ ساپتىمەن، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئوسمانغا كەلسەك، ئۇنىڭغا پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ھەقىقەتەن ئۆلۈم كەلدى، مەن ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە ياخشىلىق ئۈمىد قىلمەن، ئالەم نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئالەم نىڭ پەيغەمبىرى

(1) سۈرە فۇرقان 5 - 6 - ئايەتلەر.

(2) سۈرە فەتھە 2 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(3) سۈرە فەتھە 5 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(4) ئۈمىدەل، ئەلا جەمەتنىڭ ئاياللىرىدىن بولۇپ، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەيئەت قىلغان ئايال ئىدى.

تۇرۇپ ماڭا نېمە قىلىنىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن» دېدى. ﷲ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن شۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز ھېچ ئادەمنى ئاقلىمايمەن، دېدىم. ئۇ ئىش مېنى قايغۇغا سالغان ئىدى. مەن ئۇخلىدىم، چۈشۈمدە بىر بۇلاقنىڭ ئوسمان تەرەپكە ئېقىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، چۈشۈمنى ئۇنىڭغا دەپ بەردىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەنە شۇ بولسا ئۇنىڭ ياخشى ئەمەلىدۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلغان. بۇخارىنىڭ يەنە بىر رىۋايىتىدە: «مەن ﷲ نىڭ بىر پەيغەمبىرى تۇرۇپ ئۇنىڭغا نېمە قىلىنىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن» دېيىلگەن.

بۇ ھەدىسكە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش دەلىللەرگە ئاساسلانغاندا مۇئەييەن بىر شەخسنى جەننەتكە كىرىدۇ، دەپ كېسىپ ئېيتىشقا بولمايدۇ. پەقەت مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېنىق كۆرسەتكەن، جەننەتكە كىرىدىغانلىقىدىن خۇش خەۋەر بېرىلگەن ئون كىشى، ئابدۇللاھ ئىبنى سالام، غۇمەيسا، بىلال، سۇراقە، جابىرنىڭ ئاتىسى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى، مەئۇنە قۇدۇقى دېگەن يەردە شېھىد قىلىنغان 70 قارى، زەيد ئىبنى ھارىسە، جەئفەر، ئىبنى رەۋاھە ۋە ئۇلارغا ئوخشاش ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا.

﴿مەن پەقەت ماڭا ۋەھىي قىلىنغان نەرسىگىلا ئەگىشىمەن﴾ يەنى مەن پەقەت ﷲ ماڭا نازىل قىلغان ۋەھىيگىلا ئەگىشىمەن. ﴿مەن پەقەت (سىلەرنى ﷲ نىڭ ئازابىدىن) ئوچۇق ئاگاھلاندىرغۇچىمەن﴾ يەنى مەن روشەن ئاگاھلاندىرغۇچىمەن، مېنىڭ ئىشىم ھەر قانداق ساغلام دىل ۋە ساغلام ئەقىل ئىگىسى ئۈچۈن ناھايىتى ئايدىڭدۇر.

* * * * *

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَتْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَمَأْمَنَ
وَأَسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٠﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا
مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١٠١﴾ وَمِن قَبْلِهِ كَتَبَ مُوسَىٰ إِمَامًا
وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانِ عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَيُنشِئَ لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ
قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٠٣﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٤﴾

(ئى مۇھەممەد! مۇشۇرىكلارغا) ئېيتقىنكى، «سىلەر ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! قۇرئان ﷲ تەرىپىدىن نازىل بولغان تۇرسا، سىلەر ئۇنىڭغا ئىشەنمىسەڭلار (ھالىڭلار قانداق بولىدۇ؟) ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر گۇۋاھچى (يەنى ئابدۇللا ئىبنى سالام) قۇرئاننىڭ ﷲ تەرىپىدىن نازىل بولغانلىقىغا گۇۋالىق بېرىپ ئىمان كەلتۈرسە، سىلەر تەكەببۇرلۇق قىلىپ (ئىماندىن) باش تارتساڭلار (ھالىڭلار قانداق بولىدۇ؟) شۇبھىسىزكى، ﷲ زالىم قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ» ﴿10﴾. كاپىرلار مۆمىنلەرگە: «ئەگەر (قۇرئان بىلەن ئىسلام دىنى) ياخشى بولىدىغان بولسا ئىدى، ئۇلار (يەنى ئاجىز مۇسۇلمانلار) ئۇنىڭغا بىزدىن بۇرۇن ئىشەنمىگەن بولاتتى» دېدى، ئۇلار قۇرئان بىلەن ھىدايەت تاپمىغانلىقىنى ئۈچۈن، «بۇ قەدىمكى ئويدۇرمىدۇر» دەيدۇ ﴿11﴾. قۇرئاندىن ئىلگىرى مۇسانىڭ كىتابى (يەنى تەۋرات) ئەھلى جاھانغا بېشىۋا ۋە

رەھمەت ئىدى. بۇ ئەرەب تىلىدىكى كىتابتۇر، (ئىلگىرىكى كىتابلارنى) تەستىق قىلغۇچىدۇر، (اللە ئۇنى) زالىملارنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن، ياخشى ئىش قىلغۇچى مۆمىنلەرگە (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بېرىش ئۈچۈن نازىل قىلدى⁽¹²⁾. «پەرۋەردىگارىمىز اللە دۇر» دېگەن، ئاندىن توغرا يولدا بولغانلارغا، شۈبھىسىزكى، (كەلگۈسىدىن) غەم قىلىش، (كەتكەنگە) قايغۇرۇش يوقتۇر⁽¹³⁾. ئەنە شۇلار ئەھلى جەننەتتۇر، ئۇلار جەننەتتە مەشگۇ قالىدۇ، (بۇ) ئۇلارنىڭ قىلغان (ياخشى) ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈندۇر⁽¹⁴⁾.

قۇرئان اللە تەئالانىڭ ھەق سۆزى ئىكەنلىكى، كاپىرلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ قۇرئانغا تۇتقان پوزىتسىيىسى توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! قۇرئاننى ئىنكار قىلغان شۇ مۇشرىكلارغا ﴿ئېيتقىنكى، «سېلەر ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! قۇرئان اللە تەرىپىدىن نازىل بولغان تۇرسا، سېلەر ئۇنىڭغا ئىشەنمىسەڭلار (ھالىڭلار قانداق بولىدۇ؟)﴾ يەنى سېلەر ئويلاپ بېقىڭلارچۇ! مەن سېلەرگە ئېلىپ كەلگەن بۇ كىتابنى ھەقىقەتەن سېلەرگە تەبلىغ قىلىشىم ئۈچۈن اللە ماڭا نازىل قىلغان تۇرسا، سېلەر ئۇنىڭغا ئىشەنمىسەڭلار، ئىنكار قىلساڭلار، اللە سېلەرنى قانداق جازا بىلەن جازالار؟!

﴿ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر گۇۋاھچى (يەنى ئابدۇللا ئىبنى سالام) قۇرئاننىڭ اللە تەرىپىدىن نازىل بولغانلىقىغا گۇۋالىق بېرىپ﴾ يەنى مەندىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابلار قۇرئاننىڭ راستلىقىغا ۋە توغرىلىقىغا گۇۋاھلىق بەرگەنلىكى، ئۇنىڭ نازىل قىلىنىدىغانلىقىدىن خۇش خەۋەر بەرگەنلىكى ۋە بۇ قۇرئان خەۋەر بەرگەن نەرسىگە ئوخشاش نەرسىنى خەۋەر قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بۇ قۇرئاننىڭ راست ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بەرگەن بۇ كىشى قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى تونۇپ ﴿ئىمان كەلتۈرسە، سېلەر تەكەببۇرلۇق قىلىپ (ئىماندىن) باش تارتساڭلار (ھالىڭلار قانداق بولىدۇ؟)﴾.

مەسرۇق بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەن: بۇ گۇۋاھچى ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە كىتابىغا ئىمان كەلتۈردى. سېلەر بولساڭلار پەيغەمبىرىڭلارغا ۋە كىتابىڭلارغا كاپىر بولدۇڭلار. ﴿شۈبھىسىزكى، اللە زالىم قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ﴾ بۇ گۇۋاھچى ئومۇمغا ۋەكىل قىلىنغان بىر ئىسىم بولۇپ، ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ۋە باشقىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چۈنكى، بۇ ئايەت ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىسلامغا كىرىشتىن ئىلگىرى مەككىدە نازىل بولغان.

بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى بۈيۈك ۋە يۈكسەك اللە تەئالانىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشايدۇ: ﴿ئۇلارغا قۇرئان تىلاۋەت قىلىنغان چاغدا، ئۇلار: «بىز قۇرئانغا ئىشەندۇق. شۈبھىسىزكى، ئۇ پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىدىن نازىل بولغان ھەقىقەتتۇر. بىز ھەقىقەتەن بۇنىڭدىن بۇرۇن مۇسۇلمان ئىدۇق» دەيدۇ﴾⁽¹⁾ ﴿شۈبھىسىزكى، قۇرئان نازىل بولۇشتىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر قۇرئاننى ئاڭلىغان چاغلىرىدا (تەسىرلىنىپ) دەرھال سەجدىگە بارىدۇ. ئۇلار: «پەرۋەردىگارىمىز پاكىتۇر، پەرۋەردىگارىمىزنىڭ ۋەدىسى چوقۇم ئورۇنلىنىدۇ» دەيدۇ﴾⁽²⁾.

سەئد مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن باشقا يەر يۈزىدە مېڭىپ يۈرگەن ھېچبىر كىشىنى «ئۇ جەننەت ئەھلىدۇر» دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىدىم،

(1) سۈرە قەسەس 53 - ئايەت

(2) سۈرە ئىسرا 107-108 - ئايەتلەر.

ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە: «ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر گۇۋاھچى (يەنى ئابدۇللاھ ئىبنى سالام) قۇرئاننىڭ ئالەم تەرىپىدىن نازىل بولغانلىقىغا گۇۋاھلىق بېرىپ» دېگەن ئايەت نازىل بولغان. بۇنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم ۋە نەسەئى قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

شۇنداقلا ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد، زەھەاك، قەتادە، ئىكرىمە، يۈسۈف ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى سالام، ھىلال ئىبنى يەساق، سۇددى، سەۋرى، مالىك ئىبنى ئەنەس ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى: گۇۋاھلىق بەرگەن كىشى ئابدۇللاھ ئىبنى سالامدۇر، دېگەن.

«كاپىرلار مۆمىنلەرگە: «ئەگەر قۇرئان بىلەن ئىسلام دىنى ياخشى بولىدىغان بولسا ئىدى، ئۇلار (يەنى ئاجىز مۇسۇلمانلار) ئۇنىڭغا بىزدىن بۇرۇن ئىشەنمىگەن بولاتتى» دېدى» يەنى كاپىرلار قۇرئانغا ئىشەنگەن مۆمىنلەر ھەققىدە توختىلىپ: ئەگەر قۇرئان ياخشى بولىدىغان بولسا، ئاۋۋال يەنى بىلال، ئەمىمەر، سۇھەيب، خەبىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇلار ۋە ئۇلارغا ئوخشىغان ئاجىز، قۇل ۋە چۆرە مۇسۇلمانلار ئۇنىڭغا بىزدىن بۇرۇن ئىشەنمىگەن بولاتتى، دېدى. ئۇلارنىڭ مۇنداق دېيىشى پەقەت ئۇلار ئۆزلىرىنى ئالەم تەئالىنىڭ دەرىجىسىدە يۈز ئابىرۇيلىق، ئالەم ئۆزلىرىگە ئالاھىدە غەمخورلۇق قىلىدۇ دەپ ئېتىقاد قىلىدىغانلىقىنى ئۆچۈندۈر. ئۇلار ئۇ ئېتىقادتا ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى بەك خاتالاشتى ۋە شۇنداق روشەن بولغان خاتا سۆزنى قىلدى.

بۇ ھەقتە ئالەم تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلارنىڭ: «ئالەم ئارىمىزدىن (ھىدايەت قىلىش بىلەن) ئىنئام قىلغان كىشىلەر مۇشۇلارمۇ؟» دېيىشلىرى ئۈچۈن، ئۇلارنى بىر - بىرى بىلەن مۇشۇنداق سىندۇق (يەنى پىقىر، ئاجىز كىشىلەرنى ئىمان ئېيتقۇزۇش بىلەن، باي - چوڭ كىشىلەرنى سىندۇق)»⁽¹⁾ يەنى ئۇلار: بىز تۇرۇقلۇق ئاۋۋال قانداقمۇ ھىدايەت تاپتى؟ دەپ ھەيران قېلىشىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار: «ئەگەر (قۇرئان بىلەن ئىسلام دىنى) ياخشى بولىدىغان بولسا ئىدى، ئۇلار (يەنى ئاجىز مۇسۇلمانلار) ئۇنىڭغا بىزدىن بۇرۇن ئىشەنمىگەن بولاتتى» دەيدۇ. ئەمما سۈننى ئەقىدىسىدىكى مۇسۇلمانلارغا كەلسەك، ئۇلار ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملاردىن ئىسپاتلانمىغان دىننىڭ ئىچىدىكى ھەر قانداق سۆز ۋە ئىشارىنى بىدئەت دەپ قارايدۇ. چۈنكى، ئۇ ئىش ياكى سۆز ياخشى بولىدىغان بولسا، ساھابىلار ئۇنى ئەلۋەتتە بىزدىن بۇرۇن قىلغان بولاتتى. چۈنكى، ئۇلار ياخشى خىسەلتلىك نەرسىلەردىن ھېچ بىر خىسەلەتنى قالدۇرۇپ قويماستىن، ئۇنى قىلىشقا ئالدىرىغان كىشىلەردۇر دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

«ئۇلار قۇرئان بىلەن ھىدايەت تاپمىغانلىقىنى ئۈچۈن، «بۇ قەدىمكى ئويدۇرمىدۇر» دەيدۇ» يەنى قەدىمكى كىشىلەردىن قالغان قەدىمكى يالغان سۆزدۇر، دەيدۇ، ئۇلار قۇرئاننى ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنگەنلەرنى بىلىپ تۇرۇپ ئىنكار قىلىدۇ، مانا بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ھەقىقىي ئىنكار قىلىش ۋە ئىنسانلارنى كەمسىتىش كىبىرلىكتۇر» دېگەن سۆزىدە كۆزدە تۇتۇلغان كىبىرلىكتىن ئىبارەتتۇر.

«قۇرئاندىن ئىلگىرى مۇسۇلماننىڭ كىتابى (يەنى تەۋرات) ئەھلى جاھانغا پېشۋا ۋە رەھمەت ئىدى بۇ» ياساھەتلىك، روشەن ۋە ئوچۇق بولغان (ئەرەب تىلىدىكى كىتابتۇر) يەنى قۇرئاندۇر. (ئىلگىرىكى كىتابلارنى) تەستىق قىلغۇچىدۇر، (ئالەم ئۇنى) زالىملارنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن، ياخشى ئىش قىلغۇچى مۆمىنلەرگە (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بېرىش ئۈچۈن (نازىل قىلدى)» يەنى قۇرئان كاپىرلارنى كەلگۈسى ئازابتىن ئاگاھلاندۇرۇشنى، مۆمىنلەرگە جەننەت بىلەن خۇش خەۋەر قىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كىتابتۇر.

(1) سۈرە ئەھقاق 53 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

﴿پەرۋەردىگارمىز الله دۇر﴾ دېگەن، ئاندىن توغرا يولدا بولغانلارغا ﴿بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە فۇسسەلەتتە بايان قىلىنغان. ﴿شۈبھىسىزكى، (كەلگۈسىدىن) غەم قىلىش، (كەتكەنگە) قايغۇرۇش يوقتۇر. ئەنە شۇلار ئەھلى جەننەتتۇر، ئۇلار جەننەتتە مەشكۇ قالدۇ، (بۇ) ئۇلارنىڭ قىلغان (ياخشى) ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈندۇر﴾ يەنى ياخشى ئەمەللەر ئۇلارنىڭ رەھمەتكە ئېرىشىشى، رەھمەتنىڭ ئۇلارغا كامىل بېرىلىشى ئۈچۈن سەۋەب بولغۇسىدۇر.

* * * * *

وَوَصِيَّاتِنَا الَّا نَسْنَبُ بَوْلِدَيْهِ اِحْسَنًا حَمَلْتُهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعْتَهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفَصَلُّهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَاٰلِدِي وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَاَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي اِنِّي تَتَّبِعُ اِلَيْكَ وَاِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿٤٧﴾
 اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ تَتَّقِبُلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَتَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِيْ اَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَاَعَدَّ الصَّدَقِ الَّذِيْ كَانُوْا يُوعَدُوْنَ ﴿٤٨﴾

بىز ئىنساننى ئاتا - ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇدۇق. ئىنساننى ئانىسى مۇشەققەت بىلەن قورساق كۆتۈرۈپ، مۇشەققەت بىلەن تۇغدى. ئۇنىڭغا قورساق كۆتۈرۈش مۇددىتى ۋە ئۇنى سۈتتىن ئايرىش مۇددىتى 30 ئايدۇر. تاكى ئۇ (بوۋاق ئۆسۈپ) كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ، 40 ياشقا يەتكەندە، (ئۇ): ﴿پەرۋەردىگارم! سېنىڭ ماڭا ۋە ئاتا - ئانىمغا بەرگەن نېمىتىڭگە شۈكۈر قىلىشنى ۋە سەن رازى بولىدىغان ياخشى ئىشنى قىلىشىمنى ماڭا ئىلھام قىلغىن، مەن ئۈچۈن مېنىڭ ئەۋلادىمنى تۈزگىن (يەنى مېنىڭ ئەۋلادىمنى ياخشى ئادەملەر قىلغىن)، مەن ھەقىقەتەن ساڭا (جىمى گۇناھلاردىن) تەۋبە قىلىدىم، مەن ھەقىقەتەن مۇسۇلمانلاردىندۇرمەن﴾ دەيدۇ⁽¹⁵⁾. ئەنە شۇنداق كىشىلەرنىڭ ياخشى ئىشلىرىنى قوبۇل قىلىپ، يامان ئىشلىرىنى كەچۈرۈم قىلىمىز، ئۇلار (الله يامان ئىشلىرىنى كەچۈرگەنلەر بىلەن) جەننەتتە بولىدۇ، (بۇ) ئۇلارغا قىلىنغان راست ۋەدىدۇر⁽¹⁶⁾.

الله تائالانىڭ ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا ئىلگىرىكى ئايەتتە ئۆزىنىڭ بار ۋە بىرلىكىنى، بەندىلەرنىڭ ئىبادەتنى ئىخلاسى بىلەن ئۆزىگىلا قىلىشىنى ۋە توغرا يولدا مېخىشىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇدى. قۇرئان كەرىمدە بىر قانچە ئايەتتە تەۋھىد بىلەن ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇش ئارقا - ئارقىدىن بىر ئورۇندا بايان قىلىنغان⁽¹⁾.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارنىڭ پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشىڭلارنى ۋە ئاتا - ئانىڭلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلدى﴾⁽²⁾ ﴿ئى ئىنسان! ماڭا ۋە ئاتا - ئانىڭغا شۈكۈر قىلغىن، ئاخىر قايتىدىغان جاي مېنىڭ دەرگاھىمدۇر﴾⁽³⁾.

(1) بۇ ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى كۆرسىتىدۇ.

(2) سۈرە ئىسرا 23 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(3) سۈرە لوقمان 14 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

﴿بىز ئىنساننى ئاتا - ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرىدۇق﴾ يەنى ئۇنى ئاتا - ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا، ئۇلارغا كۆيۈنۈشكە بۇيرىدۇق.

ئىمام ئەبۇ داۋۇد تەيالىسى، سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئانام ماخا: اللّٰه تائالا ئاتا - ئانىغا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرىمىدىمۇ؟ سەن اللّٰه تەئالاغا كاپىر بولمىغىچە مەن تاماقمۇ يېمەيمەن، سۇمۇ ئىچمەيمەن، دېدى. ئاندىن ئۇ ھەقىقەتەن تاماق يېگىلى، سۇ ئىچكىلى ئۇنىمىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئاغزىغا تاماق سېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاغزىنى ھاسا بىلەن ئېچىشقا باشلىغاندا: ﴿بىز ئىنساننى ئاتا - ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرىدۇق﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى. بۇنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿ئىنساننى ئانىسى مۇشەققەت بىلەن قورساق كۆتۈرۈپ﴾ يەنى ئۇ، ھامىلدار ئايال تارتىدىغان جاپا - مۇشەققەتلەردىن بىرەر نەرسىگە كۆڭلى تارتىش، سېزىك تۇتۇش، تېنى ئېغىرلىشىش، چارچاش قاتارلىق جاپالارنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا مۇشەققەتلەرنى بالىسىغا ھامىلدار بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن تارتىدۇ. ﴿مۇشەققەت بىلەن﴾ يەنى قاتتىق تولغاق مۇشەققەت بىلەن ﴿تۇغدى. ئۇنىڭغا قورساق كۆتۈرۈش مۇددىتى ۋە ئۇنى سۈتتىن ئايرىش مۇددىتى 30 ئايدۇر﴾.

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئايەتنى سۈرە لوقماندىكى ﴿ئىككى يىلدا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىدى﴾⁽¹⁾ دېگەن ئايەتنى ۋە ﴿ئانىلار بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم﴾⁽²⁾ دېگەن ئايەتنى دەسلەپ قىلىپ ھامىلدارلىقنىڭ ئەڭ تۆۋەن مۇددىتىنى ئالتە ئاي دەپ كۆرسەتكەن. بۇ يەكۈن كۈچلۈك ۋە توغرا يەكۈندۇر. ئۇنىڭغا، ئوسمان ۋە بىر تۈركۈم ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارمۇ قوشۇلغان.

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق بەئىجە ئىبنى ئابدۇللاھ جۇھەننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىچمىزدىن بىر ئادەم جۇھەينە قەبىلىسىدىن بىر خوتۇنغا ئۆيلەندى. ئۇ ئايال تولۇق ئالتە ئاي توشقاندا يەڭگىدى، ئۇنىڭ ئېرى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، بۇ ئەھۋالنى ئۇنىڭغا مەلۇم قىلدى. ئوسمان ئۇ ئايالنى ئېلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى. ئۇ ئايال كىيىملىرىنى كىيىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغاندا، ئۇنىڭ ھەمىشە يىغلاپ كەتتى. ئۇ: نېمىگە يىغلايسىز؟ اللّٰه بىلەن قەسەمكى، اللّٰه تەئالانىڭ مەخلۇقاتلىرىدىن ئېرىمىدىن باشقا ھېچ كىم ماخا يېقىنلاشقىنى يوق، پاك ۋە يۈكسەك اللّٰه ماخا نېمىنى خالىسا شۇنى ھۆكۈم قىلىدۇ، دېدى. ئۇ ئايال ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىغا ئېلىپ كېلىنگەندە، ئوسمان ئۇنى چالما - كېسەك قىلىشقا بۇيرۇدى. ئاندىن بۇ ئەھۋال ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا يېتىپ باردى، ئۇ دەرھال ئوسماننىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا: نېمە قىلىۋاتىسەن؟ دېدى. ئوسمان: ئۇ تولۇق 6 ئايدا يەڭگىتۇ، شۇنداق ئىشىمۇ بولامدۇ؟ دېدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: قۇرئان ئوقۇمامسەن؟ دېدى. ئۇ: شۇنداق، ئوقۇيمەن، دېدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: غالىب ۋە بۈيۈك اللّٰه تەئالانىڭ ﴿ئۇنىڭغا قورساق كۆتۈرۈش مۇددىتى ۋە ئۇنى سۈتتىن ئايرىش مۇددىتى 30 ئايدۇر﴾ دېگەنلىكىنى ۋە ﴿تولۇق ئىككى يىل (ئېمىتىش لازىم)﴾ دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ بۇ تولۇق ئىككى يىلنى ئېلىۋەتسەك پەقەت ئالتە ئاينىڭ قالغانلىقىنى بىلىمىز، دېدى. ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ اللّٰه بىلەن قەسەمكى، بۇنىڭغا دىققەت قىلماپتىمەن، ئۇ ئايالنى قۇتقۇزۇشۇم لازىم، دېدى. ئۇلار ئۇ ئايالنىڭ يېنىغا بارغاندا ئادەملەر ئۇنى ئاللىبۇرۇن چالما - كېسەك قىلىپ بولغان ئىدى. بەئىجە مۇنداق دەيدۇ: اللّٰه نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇ بالا چوڭ

(1) سۈرە لوقمان 14 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(2) ، سۈرە بەقەرە 233 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

بولغانسىمۇ قاغا - قاغغا، تۇخۇم - تۇخۇمغا ئوخشىغاندىنمۇ بەكرەك ئاتىسىغا ئوخشىغان ئىدى. ئۇنى ئاتىسى كۆرگەن چاغدا، بۇ مېنىڭ ئوغلۇم، ئاللاھ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭغا ھېچ شەك قىلمايمەن، دېگەن. كېيىن ئاللاھ تائالا ئۇ بالىنىڭ ئاتىسى يۈزىگە قىچىشقاق كېسىلى بالاسىنى بەرگەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ كېسەلدىن ساقىيالمىي ئۆلۈپ كەتكەن. بۇنى ئىبنى ئەبۇ ھاتەممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى ئەبۇ ھاتەم ئىكرىمەدىن ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەگەر خوتۇن كىشى توققۇز ئايدا يەڭگىسە، بالىنى 21 ئاي ئېمىتىشى يېتەرلىكتۇر. ئەگەر يەتتە ئايدا يەڭگىسە، ئۇنى 23 ئاي ئېمىتىشى يېتەرلىكتۇر. ئەگەر ئالتە ئايدا يەڭگىسە، ئۇنى تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم. چۈنكى، ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنىڭغا قورساق كۆتۈرۈش مۇددىتى ۋە ئۇنى سۈتتىن ئايرىش مۇددىتى 30 ئايدۇر».

«ئاكى ئۇ (بوۋاق ئۆسۈپ) كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ» يەنى كۈچلۈك بولۇپ، قۇرامىغا يېتىپ «40 ياشقا كىرگەندە» يەنى ئەقلى تولۇپ، چۈشەنچىسى ۋە ئۆزىنى ئىدارە قىلىشى كامالەتكە يەتكەندە (ئېيتىلىشىچە كۆپىنچە ئەھۋاللاردا ئادەم 40 ياشقا تولغان چاغدىكى مىجەزىدىن ئۆزگەرمەيدىكەن).

«(ئۇ): «پەرۋەردىگارم! سېنىڭ ماڭا ۋە ئاتا - ئانامغا بەرگەن نېمىتىڭگە شۈكۈر قىلىشنى ۋە» كەلگۈسىدە «سەن رازى بولىدىغان ياخشى ئىشنى قىلىشىمنى ماڭا ئىلھام قىلغىن، مەن ئۈچۈن مېنىڭ ئەۋلادىمنى تۈزىگىن (يەنى مېنىڭ ئەۋلادىمنى ياخشى ئادەملەر قىلغىن)، مەن ھەقىقەتەن ساڭا (جىمى گۇناھلاردىن) تەۋبە قىلدىم، مەن ھەقىقەتەن مۇسۇلمانلاردىندۇرمەن» دەيدۇ» بۇ ئايەتتە 40 ياشقا يەتكەن كىشى ئۈچۈن ئاللاھ تەئالاغا تەۋبە قىلىش، ئاللاھ تەئالاغا قايتىشىنى يېڭىلاش ۋە ئۇ ئىشلارنى قىلىشقا بەل باغلاش تەۋسىيە قىلىنىدۇ.

«ئەنە شۇنداق كىشىلەرنىڭ ياخشى ئىشلىرىنى قوبۇل قىلىپ، يامان ئىشلىرىنى كەچۈرۈم قىلىمىز، ئۇلار (ئاللاھ يامان ئىشلىرىنى كەچۈرگەنلەر بىلەن) جەننەتتە بولىدۇ» يەنى بىز بايان قىلغان نەرسىلەر بىلەن سۈپەتلەنگەن، ئاللاھ تائالا گۇناھلىرىدىن تەۋبە قىلغان، ئاللاھ تائالا تەرەپكە قايتقان، تەۋبە قىلىش ۋە مەغپىرەت تەلەپ قىلىش ئارقىلىق يوقىتىپ قويغان نەرسىلىرىنى تاپقان ئەنە شۇنداق كىشىلەرنىڭ «ياخشى ئىشلىرىنى قوبۇل قىلىپ، يامان ئىشلىرىنى كەچۈرۈم قىلىمىز» يەنى ئۇلارنىڭ نۇرغۇن خاتالىقىنى مەغپىرەت قىلىمىز، ياخشى ئەمەلى ئاز بولسىمۇ، ئۇنى قوبۇل قىلىمىز.

«ئۇلار (ئاللاھ يامان ئىشلىرىنى كەچۈرگەنلەر بىلەن) جەننەتتە بولىدۇ» يەنى ئۇلار جەننەتتە بولىدىغان كىشىلەر قاتارىدا بولىدۇ. مانا بۇ ئۇلارنىڭ ئاللاھ نىڭ دەرگاھىدىكى ھۆكۈمىدۇر. غالىب ۋە بۈيۈك ئاللاھ تائالا ئۆزىگە تەۋبە بىلەن قايتقان كىشىگە شۇنداق ۋەدە قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «(بۇ) ئۇلارغا قىلىنغان راست ۋەدىدۇر».

* * * * *

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ افٍّ لِّكَمَا اتَّعَدَانِي اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَكْبِرَانِ اَللّٰهُ وَيَلِكْ ءَامِنٌ اِنَّ وَعْدَ اَللّٰهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَذَا اِلَّا اَسْطِطِرُّوْا لَوَّلِيْنَ ﴿٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْ اَمْرِ قَدْ خَلَتِ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٨﴾ وَلِكُلِّ دَرَجٰتٍ مِّمَّا عَمِلُوْا وَّلِيُوْفِيْهِمْ اَعْمَلُوْهُمْ وَهُمْ لَا يُظٰلَمُوْنَ ﴿٩﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلٰى

النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

بەزى ئادەم (يەنى ئاتا - ئانىسى ئىمانغا دەۋەت قىلغان فاجىر بالا): ۋاي - ۋاي! سىلەر مېنى قايتا تىرىلىشتىن قورقۇتۇۋاتامسىلەر، (مەندىن ئىلگىرى) نۇرغۇن ئۈمىمەتلەر ئۆتتى (ئۇلاردىن ھېچ ئادەم تىرىلدۈرۈلگىنى يوق) دەيدۇ، ئۇ ئىككىسى ئاللاھقا پەرياد قىلىپ: «ۋاي ساخا! ئىمان ئېيتقىن، ئاللاھنىڭ ۋەدىسى ھەقىقەتەن ھەقتۇر» دەيدۇ. ئۇ: «بۇ پەقەت ئاۋالقىلاردىن قالغان ئەپسانىلەردۇر» دەيدۇ (17). ئەنە شۇنداق كىشىلەرگە (ئاللاھنىڭ ئازاب قىلىش) سۆزى ھەقىقەت بولدى، ئۇلار بولسا ئۇلاردىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئىنسانلاردىن ۋە جىنلاردىن بولغان ئۈمىمەتلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلدى، ئۇلار ھەقىقەتەن زىيان تارتقۇچى بولدى (18). (مۆمىنلەرنىڭ ۋە كاپىلارنىڭ) ھەممىسىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىگە يارىشا دەرىجىلىرى بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى ۋە جازاسى (كەم - زىيادە قىلىنماي) تولۇق بېرىلىدۇ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىنمايدۇ (19). كاپىرلار دوزاخقا توغرىلىنىدىغان كۈندە (ئۇلارغا ئەيىبلەش يۈزىسىدىن ئېيتىلىدۇ): «سىلەر لەززەتلىرىڭلارنى ھاياتىي دۇنيادا بەھرىمەن بولۇپ تۈگەتتىڭلار، سىلەر زېمىندا ھەقسىز رەۋىشتە چوڭچىلىق قىلىپ، ئىماندىن باش تارتقانلىقىڭلار ۋە ئاللاھنىڭ ئىتائىتىدىن چىققانلىقىڭلار تۈپەيلىدىن، بۈگۈن خار قىلغۇچى ئازاب بىلەن جازالىنىسىلەر» (20).

ئاتا - ئانىلارنى قاخشاتقۇچى ئەۋلادلارنىڭ بايانى ۋە ئۇلارنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا

ئاللاھ تائالا ئاتا - ئانىلارغا ياخشىلىق بىلەن دۇئا قىلىدىغان، ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىنى ۋە ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا ئېرىشىدىغان بەخت - سائادەتنى ۋە نىجاتلىقنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا ئاتا - ئانىلارنى قاخشاتقۇچى، بەتەختلەرنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «بەزى ئادەم (يەنى ئاتا - ئانىسى ئىمانغا دەۋەت قىلغان فاجىر بالا): ۋاي - ۋاي! سىلەر مېنى قايتا تىرىلىشتىن قورقۇتۇۋاتامسىلەر، (مەندىن ئىلگىرى) نۇرغۇن ئۈمىمەتلەر ئۆتتى (ئۇلاردىن ھېچ ئادەم تىرىلدۈرۈلگىنى يوق، دەيدۇ). بۇ ئايەت مۇشۇنداق سۆزنى قىلغان ھەممە ئادەمنى ئۈمۈمىيۈزلۈك ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كىم بۇ ئايەتنى ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ھەققىدە نازىل بولغان دېسە، بۇ ئورۇنسىز سۆزدۇر. چۈنكى، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن ئىسلامغا كىرگەن ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋزەللىرىدىن ۋە ئەينى زاماندىكى ياخشى كىشىلەردىن بولغان.

ئىمام بۇخارى، يۈسۈپ ئىبنى ماھكىننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەرۋان ھىجازغا ۋالى بولۇپ (ئۇنى مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇ سۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ۋالىي قىلىپ تەيىنلىگەن ئىدى)، بىر كۈنى مەرۋان خۇتبە ئوقۇدى، ئۇ خۇتبىسىدە يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە، ئاتىسىدىن كېيىن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇنىڭغا بەيئەت قىلىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلىشقا باشلىدى. ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مەرۋانغا ئۇنىڭ زىتىغا تېگىدىغان بىر نەرسە دېدى. مەرۋان: ئۇنى «تۇتۇڭلار» دېدى. ئابدۇراھمان ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ئۆيىگە كىرىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇنى تۇتۇشقا قادىر بولالمىدى.

ئاندىن مەرۋان: مۇشۇ ئادەم ھەققىدە ئاللاھ: «بەزى ئادەم (يەنى ئاتا - ئانىسى ئىمانغا دەۋەت قىلغان فاجىر بالا): ۋاي - ۋاي! سىلەر مېنى قايتا تىرىلىشتىن قورقۇتۇۋاتامسىلەر، (مەندىن ئىلگىرى) نۇرغۇن

ئۈمىمەتلەر ئۆتتى (ئۇلاردىن ھېچ ئادەم تىرىلدۈرۈلگىنى يوق) «دەيدۇ» دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغان، دېدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ: «ئەللا تائالا بىزنىڭ ھەققىمىزدە قۇرئاندىن ھېچ نەرسە نازىل قىلمىدى. ئەللا تائالا پەقەت مېنىڭ ئۆزۈم توغرىلىق ئايەت نازىل قىلدى، دېدى»⁽¹⁾.

ئىمام نەسەئى، مۇھەممەد ئىبنى زەيبىدانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغلى يەزىدكە خەلىپىلىكىنى تاپشۇرغان چاغدا، مەرۋان: «بۇ ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ تۇتقان يولىدۇر، دېگەن. بۇنى ئاڭلىغان ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: «بۇ ھىرەقلى ۋە قەيسەرنىڭ تۇتقان يولىدۇر، دېگەن. شۇنىڭ بىلەن مەرۋان: «ئەللا تائالانىڭ: «بەزى ئادەم (يەنى ئاتا - ئانىسى ئىمانغا دەۋەت قىلغان فاجىر بالا): ۋاي - ۋاي! سىلەر مېنى قايتا تىرىلىشتىن قورقۇتۇۋاتامسىلەر» دەيدۇ» دېگەن ئايىتىنىڭ نازىل بولۇشىغا سەۋەپ بولغان كىشى مۇشۇ شۇ، دېگەن. ئاندىن بۇ خەۋەر ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا يېتىپ بارغان. شۇنىڭ بىلەن ئائىشە: مەرۋان يالغان سۆزلەپتۇ، ئەللا نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ بۇنى بىلمەيدۇ. ئەگەر مەن بۇ ئايەت نازىل بولغان كىشىنىڭ ئىسمىنى ئېيتىشنى خالىسام، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بېرەتتىم. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەرۋاننىڭ ئاتىسىغا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى چاغدا لەنەت ئېيتقان، مەرۋان بولسا ئەللا نىڭ لەنتىنىڭ بىر پارچىسىدۇر، دېگەن.

«سىلەر مېنى قايتا تىرىلىشتىن قورقۇتۇۋاتامسىلەر، (مەندىن ئىلگىرى) نۇرغۇن ئۈمىمەتلەر ئۆتتى (ئۇلاردىن ھېچ ئادەم تىرىلدۈرۈلگىنى يوق)» يەنى ئۇ: نۇرغۇن كىشىلەر ئۆتتى، ئۇلاردىن بىرمۇ خەۋەرچى يەنى قايتا تىرىلىشتىن خەۋەر قىلغۇچى قايتىپ كەلمىدى، دەيدۇ.

«ئۇ ئىككىسى ئەللاغا پەرياد قىلىپ» يەنى ئۇ ئىككىسى ئەللا تەئالادىن بالىسىغا ھىدايەت ئاتا قىلىشنى سوراپ، بالىسىغا: ««ۋاي ساخا! ئىمان ئېيتقىن، ئەللا نىڭ ۋەدىسى ھەقىقەتەن ھەقتۇر» دەيدۇ. ئۇ: «بۇ پەقەت ئاۋالقىلاردىن قالغان ئەپسانىلەردۇر» دەيدۇ. ئەنە شۇنداق كىشىلەرگە (ئەللا نىڭ ئازاب قىلىش) سۆزى ھەقىقەت بولدى، ئۇلار بولسا ئۇلاردىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئىنسانلاردىن ۋە جىنلاردىن بولغان ئۈمىمەتلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلدى، ئۇلار ھەقىقەتەن زىيان تارتقۇچى بولدى» يەنى ئۇلار ئۆزلىرىگە ئوخشايدىغان، خۇي - پەيلى بىر بولغان، قىيامەت كۈنى ئۆزلىرىنى ۋە ئائىلىسىدىكىلەرنى زىيان تارتقۇزغۇچى كاپىرلارنىڭ گۇرۇھىنىڭ قاتارىغا كىرىپ كەتتى.

ئەللا نىڭ «بەزى ئادەم» دېگەن ئايىتىدىن كېيىن كەلگەن «ئەنە شۇنداق كىشىلەر» دېگەن ئايىتى بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان سۆزىمىزنىڭ دەلىلىدۇر. يەنى بۇ ئايەت ئومۇمغا قارىتىلغان بولۇپ، ئەنە شۇ تۈردىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھەسەن ۋە قەتادە ئايەتتىكى «بەزى ئادەم» دېگەن سۆزدىن ھەر قانداق فاجىر، ئاتا - ئانىسىنى قاخشاتقۇچى، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى كاپىر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەپ كۆرسەتكەن.

«مۆمىنلەرنىڭ ۋە كاپىرلارنىڭ ھەممىسىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىگە يارىشا دەرىجىلىرى بولىدۇ» يەنى ھەر بىر ئادەم قىلغان يامان ئەمەلگە يارىشا ئازابقا دۇچار بولىدۇ.

«ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى ۋە جازاسى (كەم - زىيادە قىلىنماي) تولۇق بېرىلىدۇ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىنمايدۇ» يەنى ئۇلارغا زەررىچىلىكىمۇ ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كىچىك نەرسىدە زۇلۇم قىلىنمايدۇ. ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد ئىبنى ئەسەم: دوزاخنىڭ دەرىجىلىرى تۆۋەنلەپ ماڭىدۇ، جەننەتنىڭ دەرىجىلىرى يۇقىرىغا قاراپ ئۆرلەپ ماڭىدۇ، دېگەن.

(1) ئەللا تائالا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۇنىڭغا چاپلانغان تۆھمەتتىن ئاقلاپ ئايەت نازىل قىلغان.

﴿كاپىلار دوزاخقا توغرىلىنىدىغان كۈندە (ئۇلارغا ئەيىبلەش ۋە ملامەت قىلىش يۈزىسىدىن ئېيتىلىدۇ): «سەلەر لەززەتلىرىڭلارنى ھاياتىي دۇنيادا بەھرىمەن بولۇپ تۈگەتتىڭلار﴾ مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نۇرغۇن يېمەك - ئىچمەك لەززەتلىرىدىن بەرھىز تۇتقان، ئۇ: مەن ھەقىقەتەن ئالەم ئەيىبلەش ۋە ملامەت قىلىش يۈزىسىدىن: ﴿سەلەر لەززەتلىرىڭلارنى ھاياتىي دۇنيادا بەھرىمەن بولۇپ تۈگەتتىڭلار﴾ دېگەن كىشىلەرنىڭ قاتارىدىن بولۇپ قېلىشىدىن قورقىمەن، دېگەن. ئەبۇ مىجەزە مۇنداق دېگەن: نۇرغۇن قەۋملەر دۇنيادىكى چاغلىرىدىلا ئۆزلىرىنىڭ ياخشىلىقلىرىغا ئېرىشىپ، تۈگىتىپ بولىدۇ، شۇڭا ئۇلارغا: ﴿سەلەر لەززەتلىرىڭلارنى ھاياتىي دۇنيادا بەھرىمەن بولۇپ تۈگەتتىڭلار﴾ دېيىلىدۇ.

﴿سەلەر زېمىندا ھەقسىز رەۋىشتە چۈشچىلىق قىلىپ، ئىماندىن باش تارتقانلىقىڭلار ۋە ئالەم نىڭ ئىتائىتىدىن چىققانلىقىڭلار تۈپەيلىدىن، بۈگۈن خار قىلغۇچى ئازاب بىلەن جازالىنىسىلەر﴾ يەنى ئۇلار ئەمىلىنىڭ ئۆز تىپىدىن جازاغا تارتىلىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنى ھاياتىي دۇنيادىن بەھرىمەن قىلىپ، ھەقىقە ئەگىشىشتىن تەكەبۈرلۈك بىلەن باش تارتىپ، گۇناھ ئىشلارنى قىلىپ ھەددىدىن ئاشقىنىدەك، ئالەم تائالا ئۇلارنى خار قىلغۇچى ئازاب بىلەن جازالايدۇ. ئۇ ئازاب ئۇلارغا ئاھانەت، خارلىق، قاتتىق دەرت - ئەلەم، مەشگۈلۈك ھەسرەت ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ تۇرالغۇ جايلىرى قاتتىق كۆيۈۋاتقان دوزاخنىڭ ئەڭ چوڭقۇر جايلىرىدا بولىدۇ. پاك ۋە يۈكسەك ئالەم بىزگە بۇنداق ئازابلارنىڭ ھەممىسىدىن پاناھ بەرسۇن!

* * * * *

﴿وَأَذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ الْبُيُوتُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِن خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ ﴿١٦﴾ قَالُوا أَجِئْنَا لِنَتَأَفِكَنَا عَنْ آلهَتِنَا فَآتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ إِنَّمَا أَلْعَلُّمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسَلْتُ بِهِمْ وَلَيْكِنِّي أَرَأَيْتُمْ قَوْمًا جَاهِلُونَ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمَطَّرْنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِمْ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٩﴾ تَدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَكِنُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠﴾

(ئى مۇھەممەد!) ئادىنىڭ قېرىندىشى (يەنى ھۇد ئەلەيھىسسالام) نىڭ ئۆز قەۋمى بىلەن بولغان قىسسىسىنى بايان قىلغىن، ئۆز ۋاقتىدا ئۇ ئەھقافى (دېگەن يەر) دىكى قەۋمىنى (ئالەم نىڭ ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇردى، ئۇنىڭدىن (يەنى ھۇدتىن) ئىلگىرى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر ئوتتى. ئۇ (يەنى ھۇد) (قەۋمىنى ئاگاھلاندۇرۇپ) ئېيتتى: «سەلەر پەقەت ئالەم غىلا ئىبادەت قىلىڭلار، مەن ھەقىقەتەن سەلەرنىڭ (ئالەم دىن غەيرىگە ئىبادەت قىلىساڭلار) بۈيۈك كۈننىڭ ئازابىغا قېلىشىڭلاردىن قورقىمەن» ﴿21﴾. ئۇلار: «(ئى ھۇد!) سەن بىزنى ئىلاھلىرىمىزدىن توسقىلى كەلدىڭمۇ؟ ئەگەر سەن (سۆزۈڭدە) راستچىلاردىن بولساڭ، بىزگە بىزنى قورقۇتقان ئازابنى كەلتۈرگىن» دېدى ﴿22﴾. ئۇ: «(سەلەرگە ئازابنىڭ قاچان كېلىشىنى) پەقەت ئالەم بىلىدۇ، مەن سەلەرگە ئەۋەتلىگەن نەرسىنى تەبلىغ قىلىمەن ۋە لېكىن مەن سەلەرنى نىيەتتىن قورقۇتقان ئازابنىڭ قورقۇتقۇچىسىمەن» دېدى ﴿23﴾.

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ۋادىسىغا سۈرۈلۈۋاتقان بۇلۇننى كۆرۈپ: «مانا بۇ بىزگە يامغۇر ياغدۇرغۇچى بۇلۇتتۇر» دېيىشتى. (ھۇد ئىپتىتى) «ئۇنداق ئەمەس، ئۇ سىلەر بالدۇرراق ئىشقا ئېشىشىنى تەلەپ قىلغان نەرسىدۇر، ئۇ بىر بوران بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە قاتتىق ئازاب بار»⁽²⁴⁾. ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ بىر ئەمرى بىلەن ھەممە نەرسىنى ھالاك قىلىدۇ» (يەنى بوران كېلىپ ئۇلارنى ھالاك قىلدى)، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ جايلىرىنىڭ (يەنى تۇرغان ماكانلىرىنىڭ ئىزىدىن) باشقا نەرسە كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ قالدى، گۇناھكار قەۋمنى مۇشۇنداق جازالايمىز⁽²⁵⁾.

ئاد قەۋمىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۇنىڭ قەۋمىدىن بەزى كىشىلەر ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئاللا تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا تەسەللى بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇھەممەد! ئادنىڭ قېرىندىشى (يەنى ھۇد ئەلەيھىسسالام) نىڭ ئۆز قەۋمى بىلەن بولغان قىسسىسىنى بايان قىلغىن﴾ يەنى غالىب ۋە بۈيۈك ئاللا تائالا ھۇد ئەلەيھىسسالامنى ئىلگىرىكى ئاد قەۋمىگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. ئۇلار «ئەھقاق» دېگەن يەردە ئولتۇراقلاشقان ئىدى. قەتادە: بىزگە ئېيتىلىشچە «ئاد» يەمەندە ئولتۇراقلاشقان بىر قەبىلە بولۇپ، يەمەننىڭ «شېھر» دەپ ئاتىلىدىغان يەردىكى دېڭىز بويىغا جايلاشقان بىر قۇملۇق تۆپىلىكتە ياشايتتى، دېگەن.

ئىمام ئىبنى ماجە ئۆزىنىڭ كىتابىدا: «ئەگەر بىرسى دۇئا قىلسا، ئۆزىگە دۇئا قىلىش بىلەن باشلىسۇن» دەپ ماۋزۇ قويۇپ، ئاندىن ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: «ئاللا بىزگە ۋە ئادنىڭ قېرىندىشىغا مەرھەمەت قىلسۇن». ﴿ئۇنىڭدىن (يەنى ھۇدتىن) ئىلگىرى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر ئۆتتى﴾ يەنى ئاللا تائالا ئۇلارنىڭ يۇرتلىرىنىڭ ئەتراپىدىكى شەھەرلەرگە ھەقىقەتەن نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنى ۋە ئاگاھلاندىرغۇچىلارنى ئەۋەتتى.

ئاللا تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇنى زامانداشلىرى ۋە كېيىنكىلەر ئۈچۈن ئىبرەت قىلدۇق﴾⁽¹⁾ ﴿ئەگەر ئۇلار (بۇ بايانلاردىن كېيىن ئىماندىن) يۈز ئۆرۈسە (سەن ئۇلارغا): «سىلەرنى ئاد ۋە سەمۇد قەۋملىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئازابقا ئوخشاش ئازابتىن ئاگاھلاندىرۇمەن» دېگىن. ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا ئالدى - كەينىدىن (يەنى ھەممە تەرەپتىن) پەيغەمبەرلەر كېلىپ: «بىر ئاللا دىن باشقىغا ئىبادەت قىلماڭلار!» دېدى﴾⁽²⁾.

ھۇد ئەلەيھىسسالام قەۋمىنى ئاگاھلاندىرۇپ ئۇلارغا مۇنداق دېدى: ﴿مەن ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ (ئاللا دىن غەيرىگە ئىبادەت قىلساڭلار) بۈيۈك كۈننىڭ ئازابىغا قېلىشىڭلاردىن قورقىمەن﴾. قەۋمى ئۇنىڭغا جاۋابەن مۇنداق دېدى: ﴿ئى ھۇد! سەن بىزنى ئىلاھلىرىمىزدىن توسقىلى كەلدىڭمۇ؟ ئەگەر سەن (سۆزۈڭدە) راستچىلاردىن بولساڭ، بىزگە بىزنى قورقۇتقان ئازابنى كەلتۈرگىن﴾ يەنى ئۇلار ئاللا تائالانىڭ ئازاب - ئوقۇبىتىنىڭ ئۆزلىرىگە كېلىشىنى يىراق ساناپ: ئۇنى تېزىرەك كەلتۈرگىن دەپ، ئالدىراتتى. بۇ ھەقتە ئاللا تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿قىيامەتكە ئىشەنمەيدىغانلار ئۇنىڭ بولۇشىنى ئالدىرتىدۇ﴾⁽³⁾.

(1) سۈرە بەقەرە 66 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە فۇسسەلەت 13 — 14 - ئايەتلەر.

(3) سۈرە شۇرا 18 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

﴿ئۇ:﴾ (سەلەرگە ئازابنىڭ قاچان كېلىشىنى) پەقەت ئاللا بىلىدۇ. مەن سەلەرگە ئەۋەتىلگەن نەرسىنى تەبلىغ قىلىمەن) يەنى سەلەرنىڭ ئەھۋالىڭلارنى ئاللا تائالا ئوبدان بىلىدۇ. ئەگەر سەلەر ئازابنىڭ بالدۇر چۈشۈشىگە لايىق بولساڭلار، ئاللا تائالا ئۇنى سەلەرگە بالدۇر چۈشۈرىدۇ. مېنىڭ ئىشىمغا كەلسەك، مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم سەلەرگە ئەۋەتىلگەن نەرسىنى تەبلىغ قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ﴿ۋە لېكىن مەن سەلەرنى نادان قەۋم كۆرمىمەن﴾ يەنى سەلەر ئەقىللىقلارنى ئىشلەتمەيسەلەر، ھەقىقىي چۈشەنمەيسەلەر، دېدى. ﴿ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ۋادىسىغا سۈرۈلۈۋاتقان بۇلۇتنى كۆرۈپ﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىگە كېلىۋاتقان ئازاب بۇلۇتىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئۆزلىرىگە يامغۇر ياغدۇرغۇچى بۇلۇت دەپ، گۇمان قىلدى. ئۇلار بۇنىڭدىن خۇرسەن بولۇشۇپ، بۇلۇتتىن ياخشىلىق كۈتتى. ئۇلار ھەقىقەتەن قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە دۇچ كەلگەن بولۇپ، يامغۇرغا ئىنتايىن موھتاج ئىدى.

﴿ئۇنداق ئەمەس، ئۇ سەلەر بالدۇرراق ئىشقا ئېشىشىنى تەلەپ قىلغان نەرسىدۇر، ئۇ بىر بوران بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە قاتتىق ئازاب بار﴾ يەنى ئۇ سەلەر: ﴿ئەگەر سەن (سۆزۈڭدە) راستچىللاردىن بولساڭ، بىزگە بىزنى قورقۇتقان ئازابنى كەلتۈرگىن﴾ دېگەن ئازابنىڭ دەل ئۆزى شۇ.

﴿ئۇ بىر بوران بولۇپ﴾ ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى ئۇلارنىڭ يۇرتىدىكى ھەممە نەرسىنى پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرى بىلەن ھالاك قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ ھەقتە ئاللا تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ (يەنى بوران) ھەر قانداق نەرسىنىڭ يېنىدىن ئۆتسە، ئۇنى چىرىگەن سۆڭەكتەك (تېتىما - تالاڭ) قىلىۋېتەتتى﴾⁽¹⁾.

﴿شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ جايلىرىنىڭ (يەنى تۇرغان ماكانلىرىنىڭ ئىزىدىن) باشقا نەرسە كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ قالدى﴾ يەنى ئۇلارنىڭ چوڭ - كىچىك ھەممىسى ھالاك بولدى، ئۇلاردىن ھېچكىممۇ تىرىك قالمايدى.

﴿گۇناھكار قەۋمنى مۇشۇنداق جازالايمىز﴾ يەنى مانا بۇ پەيغەمبەرلىرىمىزنى ئىنكار قىلغان، بىزنىڭ بۇيرۇقلىرىمىزغا خىلاپلىق قىلغان كىشىلەر ھەققىدىكى ھۆكۈمىمىزدۇر.

ئىمام ئەھمەد، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېغىزى ئېچىلىپ قالغىدەك قاقلاپ كۈلگەنلىكىنى كۆرمىدىم. ئۇ كۈلسە پەقەت تەبەسسۇم بىلەن كۈلەتتى. ئەگەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇلۇتنى ياكى بوراننى كۆرسە، بۇلۇت ياكى بوراننىڭ ياخشى - يامان ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ يۈزىدىن بىلىۋالغىلى بولاتتى. مەن: ئى ئاللا نىڭ پەيغەمبىرى! كىشىلەر بۇلۇتنى كۆرسە يامغۇر يېغىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىپ خۇشال بولىدىكەن. لېكىن سەن بۇلۇتنى كۆرسەڭ، يۈزۈڭنىڭ ئۆزگىرىپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرمىمەن، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ئائىشە! مەن قانداقمۇ ئۇ بۇلۇتتا ئازاب يوق دېيەلەيمەن؟ قەۋملەردىن بىرى ھەقىقەتەن بوران بىلەن ھالاك قىلىنغان، يەنە بىرى بولسا، ئىچىدە ئازاب بار بۇلۇتنى كۆرگەندە: مانا بۇ بىزگە يامغۇر ياغدۇرغۇچى بۇلۇتتۇر، دېيىشكەن» دەپ جاۋاب بەردى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاسمان ئۇيۇقلىرىدىن بىرەر تەرەپتە بىرەر ئۆزگىرىشنى كۆرسە ئىشىنى تاشلاپ ھەتتا ناماز ئوقۇۋاتقان تەقدىردىمۇ: «ئى ئاللا! ساڭا سېغىنىپ ئۇنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن» دەيتتى. ئەگەر ئاللا تائالا ئۇنى كۆتۈرۈۋەتسە، غالىب ۋە بۈيۈك ئاللا تەئالاغا ھەمدۇسانا ئېيتاتتى. ئەگەر يامغۇر ياغسا: «ئى ئاللا! پايدىلىق يامغۇر ياغدۇرۇپ بەرگىن» دەيتتى.

(1) سۈرە زارىيات 42 - ئايەت.

ئىمام مۇسلىم، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەگەر بوران چىقسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى اللہ! مەن ھەقىقەتەن سەندىن بوراننىڭ ياخشى بولۇشىنى، بوراندىكى ياخشىلىقنى ۋە بوران ئەۋەتىلگەن نەرسىدىكى ياخشىلىقنى سورايىمەن. ساڭا سېغىنىپ بوراننىڭ يامان بوران بولۇپ قېلىشىدىن ۋە بوران بىلەن ئەۋەتىلگەن نەرسىدىكى يامانلىقتىن پاناھ تىلەيمەن» دەيتتى. ئەگەر ھاۋا تۇتۇلۇپ چاقماق چاققىلى تۇرسا، چىرايى ئۆزگىرىپ كېتەتتى - دە، سىرتقا چىقاتتى، ئۆيىگە كىرەتتى، ئۇيان - بۇيان ماڭاتتى. ئەگەر يامغۇر ياغسا، ئۇنىڭ يۇقىرىقىدەك ئەندىشىسى تۈگەيتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنى بىلىۋېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورىغاندا، ئۇ: «ئى ئائىشە! بۇلۇتلار ئاد قەۋمىنىڭ ئېيتقىنىدەك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، (ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ۋادىسىغا سۈرۈلۈۋاتقان بۇلۇتنى كۆرۈپ: «مانا بۇ بىزگە يامغۇر ياغدۇرغۇچى بۇلۇتتۇر» دېيىشتى)» دەپ جاۋاب بەرگەن. ئاد قەۋمىنىڭ ھالاك قىلىنغانلىقى ھەققىدىكى قىسسىسىنى سۈرە ئەھقاق بىلەن سۈرە ھۇددا بايان قىلغان ئىدۇق. شۇڭا ئۇنى بۇ يەردە قايتا تەكرارلاپ ئولتۇرمايمىز. بارلىق ھەمدۇ - سانا ۋە مەدھىيە يۈكسەك اللہ غا مەنسۇپتۇر. * * * * *

وَلَقَدْ مَكَنَّهُمْ فِيمَا إِن مَكَنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَرًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَرُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا تَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَفْنَا آيَاتِنَا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا ءِالِهَةً ۗ بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۗ وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٠﴾

بىز ئۇلارنى (يەنى ئاد قەۋمىنى) (پۇل - مال، كۈچ - قۇۋۋەت جەھەتتە) سىلەرنى قادىر قىلمىغان نەرسىلەرگە قادىر قىلدۇق. (ئۇلارنىڭ شۇ نېمەتلەرگە شۈكۈر قىلىپ، بۇ ئارقىلىق نېمەتلەرنى بەرگۈچى اللہ نى تونۇشى ئۈچۈن) ئۇلارغا قۇلاق، كۆز، قەلبلەرنى بەردۇق، ئۇلار اللہ نىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرى، كۆزلىرى، دىللىرى ئۇلاردىن (اللہ نىڭ ئازابىدىن) ھېچ نەرسىنى دەپنى قىلمىدى، ئۇلار مەسخىرە قىلغان ئازاب ئۇلارغا نازىل بولدى⁽²⁶⁾. (ئى مەككە ئاھالىسى!) بىز ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ ئەتراپىڭلاردىكى شەھەرلەرنى ھالاك قىلدۇق، ئۇلارنى (كۇفرىدىن) يانسۇن دەپ ئايەتلەرنى تەكرار بايان قىلدۇق⁽²⁷⁾. (ئۇلارغا ئازاب كەلگەندە) ئۇلارنىڭ خۇداغا يېقىن قىلىدۇ دەپ اللہ دىن باشقا تۇتقان مەبۇدلىرى ئۇلارغا نېمىشقا ياردەم قىلمىدى؟ بەلكى ئۇلارنىڭ مەبۇدلىرى غايىب بولدى، بۇ (يەنى بۇتلار بىزنى خۇداغا يېقىن قىلىدۇ دېگەن سۆزى) ئۇلارنىڭ ئويدۇرمىسىدۇر ۋە (اللہ غا) چاپلىغان بوھتانلىرىدۇر⁽²⁸⁾.

اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: بىز ھەقىقەتەن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەرنى بۇ دۇنيادا پۇل - مال ۋە ئەۋلادلارغا ئىگە قىلدۇق. ئۇلارغا سىلەرگە بەرمىگەن مال - دۇنيا ۋە ئەۋلادلارنى، سىلەرگە بېرىلگەن نەرسىلەرگە ئوخشاپمۇ قالمايدىغان نەرسىلەرنى ئاتا قىلدۇق.

﴿ئۇلارنىڭ شۇ نېمەتلەرگە شۈكۈر قىلىپ، بۇ ئارقىلىق نېمەتلەرنى بەرگۈچى ئالەمنى تونۇشى ئۈچۈن﴾ ئۇلارغا قۇلاق، كۆز، قەلبەلەرنى بەردۇق، ئۇلار ئالەمنىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرى، كۆزلىرى، دىللىرى ئۇلاردىن (ئالەمنىڭ ئازابىدىن) ھېچ نەرسىنى دەپنى قىلمىدى، ئۇلار مەسخىرە قىلغان ئازاب ئۇلارغا نازىل بولدى يەنى ئۇلار ئىنكار قىلغان، يۈز بېرىدىغانلىقىدىن گۇمانلانغان ئازاب - ئوقۇبەت ھەر تەرەپتىن ئۇلارنى ئورۇۋالدى. ئى خىتاب قىلىنغۇچىلار! سىلەرمۇ ئۇلارغا ئوخشاش بولۇپ قېلىشتىن، ئاندىن سىلەرگىمۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇلارغا نازىل بولغان ئازابنىڭ يېتىپ قېلىشىدىن ھەزەر ئەيلەڭلار.

﴿ئى مەككە ئاھالىسى!﴾ بىز ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ ئەتراپىڭلاردىكى شەھەرلەرنى ھالاك قىلدۇق ﴿يەنى ئالەم ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان ئاد قەۋمىگە ئوخشاش مەككە ئەتراپىدىكى ئۈمەتلەرنى ھالاك قىلدى. ئاد قەۋمى يەمەننىڭ ھەزىرمەۋت ۋىلايىتىنىڭ ئەھقاق دېگەن يېرىدە ياشايتتى. ئالەم سەمۇد قەۋمىنىمۇ ھالاك قىلدى. سەمۇد قەۋمىنىڭ ئولتۇراقلاشقان يەرلىرى مەككە ئاھالىسى بىلەن شامنىڭ ئارىسىدا ئىدى. شۇنداقلا ئالەم سەبئ قەۋمىنىمۇ ھالاك قىلغان، ئۇلار يەمەندە ياشايتتى. ئالەم تا ئالا مەدەيەن قەۋمىنىمۇ ھالاك قىلدى، ئۇلارنىڭ ئورنى مەككە ئەھلىنىڭ غەزىپىگە ئۆتىدىغان يولى ئۈستىدە ئىدى. شۇنداقلا لۇتىنىڭ قەۋمى بۇھەيرە ئاھالىسىنىمۇ ھالاك قىلغان، ئۇلارمۇ ھەم مەككىلىكلەرنىڭ ئۆتىدىغان يولى ئۈستىدە ئىدى.﴾

﴿ئۇلارنى (كۇفرىدىن) يانسۇن دەپ ئايەتلەرنى تەكرار بايان قىلدۇق (ئۇلارغا ئازاب كەلگەندە) ئۇلارنىڭ خۇداغا يېقىن قىلىدۇ دەپ ئالەمدىن باشقا تۇتقان مەبۇدلىرى ئۇلارغا نېمىشقا ياردەم قىلمىدى؟﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرى ياسىۋالغان يالغان مەبۇدلىرىغا شۇنداق ئېھتىياجلىق پەيتتە، ئۇ مەبۇدلىرى ئۇلارغا ياردەم قىلالىدىمۇ؟

﴿بەلكى ئۇلارنىڭ مەبۇدلىرى غايىب بولدى﴾ يەنى دەل ئەكسىچە ئۇلار مەبۇدلىرىغا ئەڭ مۇھتاج بولغان چاغدا، مەبۇدلىرى ئۇلارنى تاشلاپ كۆزدىن غايىب بولدى. ﴿بۇ (يەنى بۇتلار بىزنى خۇداغا يېقىن قىلىدۇ دېگەن سۆزى) ئۇلارنىڭ ئويدۇرمىسىدۇر﴾ يەنى يالغان سۆزدۇر. ئۇ بۇتلاردىن مەبۇد تۇتۇۋالغانلىقى ۋە (ئالەمغا) چاپلىغان بوھتانلىرىدۇر﴾ ئۇلار ئۇ بۇتلارغا چوقۇنغانلىقى، ئۇلارغا ئېتىقاد قىلغانلىقى ئۈچۈن ھەقىقەتەن ھالاكەتكە يولۇقتى ۋە زىيان تارتتى.

* * * * *

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفْرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالُوا يَنْقُومَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٨﴾ يَنْقُومَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿١٩﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ ۗ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٠﴾

(ئى مۇھەممەد!) ئۆز ۋاقتىدا بىر تۈركۈم جىنلارنى ساخا قۇرئان تىخشاشقا ئەۋەتتۇق، ئۇلار قۇرئان تىلاۋىتىگە ھازىر بولغاندا (بىر - بىرىگە): «جىم تۇرۇڭلار» دېيىشتى، قۇرئان تىلاۋەت قىلىنىپ

بولغاندىن كېيىن ئۇلار ئۆز قەۋمىگە ئاگاھلاندۇرغۇچى بولۇپ قايتىشتى (29). ئۇلار ئېيتتى: «ئى قەۋمىمىز! ھەقىقەتەن بىز مۇسادىن كېيىن نازىل بولغان، ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى كىتابلارغا ئۇيغۇن كېلىدىغان، ھەق دىنغا ۋە توغرا يولغا باشلايدىغان كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) تىخشىدۇق» (30). «ئى قەۋمىمىز! ئاللاھ غا دەۋەت قىلغۇچى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) نىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار ۋە ئاللاھ غا ئىمان ئېيتىڭلار، ئاللاھ بەزى گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ، سىلەرنى قاتتىق ئازابتىن ساقلايدۇ» (31). كىمكى ئاللاھ غا (ئىمان ئېيتىشقا) دەۋەت قىلغۇچىنىڭ (يەنى رەسۇلۇلانىڭ) دەۋىتىنى قوبۇل قىلمىسا، ئازابتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، ئاللاھ دىن باشقا (ئۇنى ئاللاھ نىڭ ئازابىدىن ساقلىغۇچى) ياردەمچىلەر بولمايدۇ، ئۇلار (يەنى رەسۇلۇلانىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلمىغۇچىلار) ئوپچۇق گۇمراھلىقتىدۇر (32).

جىنلارنىڭ قۇرئاننى تىخشىغانلىقى ھەققىدىكى قىسسە توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد، زۇبەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئى مۇھەممەد! ئۆز ۋاقتىدا بىر تۈركۈم جىنلارنى ساڭا قۇرئان تىخشاشقا ئەۋەتتۇق» دېگەن ئايەتتىكى ئەھۋال نەخلىدە دېگەن جايدا يۈز بەرگەن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا خۇپنەن نامىزىنى ئوقۇۋاتاتتى «قۇرئان تىخشاش ئۈچۈن» جىنلار (ئولشىپ) ئۇنى بېسىۋېلىشقا تاس قالىدۇ (1).

ئىمام ئەھمەد ۋە مەشھۇر ئىمام ئەبۇ بەكرى بەيھەقى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىلگىرى جىنلارغا قۇرئان ئوقۇپ بەرمىگەن ۋە ئۇلارنى كۆرۈپمۇ باقمىغان ئىدى. بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر تۈركۈم ساھابىلىرى بىلەن ئۇكاز بازىرىغا كېتىۋاتاتتى. شۇ چاغدا شەيتانلار بىلەن ئاسمان خەۋىرىنىڭ ئارىسىدا ھەقىقەتەن توسالغۇ پەيدا بولغان ئىدى. شەيتانلار ئاسمان خەۋەرلىرىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىماقچى بولغاندا ئۇلارغا كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇزلار ئېتىلاتتى. شەيتانلار باشلىقلىرىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگەندە، باشلىقلىرى: سىلەرگە نېمە بولدى؟ دېيىشتى. ئۇلار: بىز بىلەن ئاسمان خەۋىرى ئارىسىدا توسالغۇ پەيدا بولدى، بىزنىڭ ئۈستىمىزگە كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇزلار ئېتىلدى، دېيىشتى. باشلىقلىرى: سىلەر بىلەن ئاسمان خەۋىرى ئارىسىدا توسالغۇ پەيدا بولغانغا قارىغاندا چوقۇم بىرەر يېڭى ئىش يۈز بېرىپتۇ، زېمىننىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە ئاتلىنىڭلار، سىلەر بىلەن ئاسمان خەۋىرى ئارىسىدا نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىگە قاراڭلار، دەپ بۇيرۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزلىرى بىلەن ئاسمان خەۋىرى ئارىسىدا نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن، زېمىننىڭ شەرق ۋە غەرب تەرەپلىرىگە يۈرۈپ كېتىشتى. تەھامە تەرەپكە قاراپ ماڭغان بىر تۈكۈم جىنلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىشتى، دەل شۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇكاز بازىرى تەرەپكە قاراپ يولغا چىقىپ نەخلىدە دېگەن يەرگە كەلگەندە ساھابىلىرى بىلەن نامىزىنى ئوقۇۋاتاتتى. جىنلار قۇرئاننى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىشتى. ئۇلار: ئاللاھ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىز بىلەن ئاسمان خەۋىرى ئارىسىدا توسالغۇ بولغان نەرسە دەل مانا مۇشۇ، دېيىشتى. ئۇلار بۇ يەردىن قەۋمنىڭ يېنىغا قايتىپ بارغان چاغدا: ئى قەۋمىمىز! بىز توغرا يولغا باشلايدىغان ئاجايىب قۇرئاننى ھەقىقەتەن ئاڭلىدۇق، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق، پەرۋەردىگارىمىزغا ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمەيمىز، دېدى. ئاللاھ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا: «ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭگە (ئېيتقىنىكى، «بىز قانچە نەپەر جىننىڭ (مەندىن قۇرئان) تىخشاپ (ئىمان ئېيتقانلىقى) ماڭا ۋەھىي قىلىندى» (2) دېگەن ئايەتنى نازىل

(1) سۈرە جىن 19 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە جىن 1 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

قىلدى. شۇنداقلا ئۇنىڭغا پەقەت جىنلارنىڭ سۆزلىرى ۋە ھىي قىلىنغان ئىدى. ئىمام بۇخارى بۇنىڭغا ئوخشاش مەزمۇندا ھەدىس رىۋايەت قىلغان، بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، ترمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نەخلە ۋادىسىدا قۇرئان ئوقۇۋاتقان چاغدا جىنلار ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىشتى، ئۇلار قۇرئاننى ئاڭلىغاندىن كېيىن ﴿بىر - بىرىگە﴾: «جىم تۇرۇڭلار» دېيىشتى. ئۇلار توققۇز نەپەر بولۇپ بىرىنىڭ ئىسمى زۇبئە ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن غالىب، بۈيۈك الله: ﴿ئى مۇھەممەد! ئۆز ۋاقتىدا بىر تۈركۈم جىنلارنى ساڭا قۇرئان تىڭشاشقا ئەۋەتتۇق، ئۇلار قۇرئان تىلاۋىتىگە ھازىر بولغاندا (بىر - بىرىگە): «جىم تۇرۇڭلار» دېيىشتى، قۇرئان تىلاۋەت قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلار ئۆز قەۋمىگە ئاگاھلاندۇرغۇچى بولۇپ قايتىشتى» دېگەن ئايەتنى تاكى ﴿ئوپتۇچۇق گۇمراھلىقتىدۇر﴾ دېگەن ئايەتكىچە نازىل قىلدى. بۇ ھەدىس يۇقىرىدىكى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىس بىلەن بىرگە بۇ ئايەتتە دېيىلگەندەك جىنلارنىڭ قۇرئان تىڭشاشقا ھازىر بولغانلىقى بايان قىلىنغان بۇ ئايەتتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەزمىگە نىلىكىنى بىلدۈرىدۇ. جىنلار پەقەت ئۇنىڭ تىلاۋەتىنى تىڭشىغان، ئاندىن قەۋمنىڭ يېنىغا ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن قايتىپ كەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا توپ - توپ ئەلچىلەر جامائەسىنى ئەۋەتكەن.

﴿ئۇلار ئۆز قەۋمىگە ئاگاھلاندۇرغۇچى بولۇپ قايتىشتى﴾ يەنى ئۇلار قەۋمىگە قايتىپ بېرىپ ئۇلارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئاڭلىغانلىرى بويىچە ئاگاھلاندۇردى.

الله تائالا قەۋمنى ئاگاھلاندۇرغۇچى دىنىي ئالىملار ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھەربىر جامائەدىن يەنە بىر تۈركۈمى دىنىي ئالىم بولۇپ، ئۇلار قەۋمنىڭ قېشىغا قايتقاندىن كېيىن، قەۋمنىڭ الله دىن قورقۇشى ئۈچۈن، ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرۇش مەقسىتىدە نېمىشقا (ئىلىم تەلەپ قىلىشقا) چىقمايدۇ؟﴾⁽¹⁾.

ئۆلىمالار بۇ ئايەت بىلەن جىنلارنىڭ ئىچىدىن ئاگاھلاندۇرغۇچىلارنىڭ بارلىقىغا، بىراق ئۇلاردىن پەيغەمبەرلەرنىڭ يوقلۇقىغا دەلىل - ئىسپات كۆرسىتىدۇ. الله تائالانىڭ جىنلاردىن پەيغەمبەر ئەۋەتمىگەنلىكىدە شەك يوق. الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرى بۇنىڭ دەلىلىدۇر: ﴿بىز سەندىن ئىلگىرى پەقەت شەھەر ئاھالىسىدىن بولغان ئەرلەرنى پەيغەمبەر قىلىپ، ئۇلارغا ۋەھىي قىلدۇق﴾⁽²⁾ ﴿بىز سەندىن ئىلگىرى ئەۋەتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسىلا ئەلۋەتتە تاماق يەيتتى، بازارلاردا مېڭىپ يۈرەتتى﴾⁽³⁾.

الله دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەيغەمبەرلىكىنى، كىتابىنى (يەنى ساماۋى كىتابلارنى) ئۇنىڭ ئەۋلادىغا خاس قىلدۇق﴾⁽⁴⁾ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن الله تائالا ئەۋەتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئەۋلادى ۋە نەسلىدۇر.

ئەمما سۈرە ئەنئامدىكى بۈيۈك ۋە يۈكسەك الله تائالانىڭ: ﴿ئى جىنلار ۋە ئىنسانلار جامائەسى! سىلەرگە ئۆز ئىچىڭلاردىن مېنىڭ ئايەتلىرىمنى بايان قىلىپ بېرىدىغان، بۇ كۈنۈڭلاردىكى ئۇچرىشىشتىن

(1) سۈرە تەۋبە 122 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە يۇسۇف 109 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(3) سۈرە قۇرئان 20 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(4) سۈرە ئەنكەبۇت 27 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

سىلەرنى ئاگاھلاندۇرىدىغان پەيغەمبەرلەر كەلمىدىمۇ؟»⁽¹⁾ دېگەن ئايىتىگە كەلسەك، بۇ ئورۇندا بۇ ئىككى خىل مەخلۇقاتنىڭ ھەممىسى كۆزدە تۇتۇلغان بولسىمۇ، بىراق پەيغەمبەرلەر ئىنسانلارغا قارىتىلغان.

اللە تائالا جىنلارنىڭ ئۆز قەۋملىرىنى ئاگاھلاندۇرغانلىقىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن خەۋەر قىلغان ھالدا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار ئېيتتى: «ئى قەۋمىمىز! ھەقىقەتەن بىز مۇسادىن كېيىن نازىل بولغان، ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى كىتابلارغا ئۇيغۇن كېلىدىغان، ھەق دىنغا ۋە توغرا يولغا باشلايدىغان كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) تىخشىدۇق»» جىنلار ئىسا ئەلەيھىسسالامنى تىلغا ئالدى. چۈنكى، ئۇنىڭغا ئىنجىل نازىل قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭدا ۋەز - نەسىھەتلەرلا بولۇپ، ھالال - ھارام ھەققىدىكى ھۆكۈملەر بولسا ناھايىتى ئاز ئىدى. ئىنجىل ئەمەلىيەتتە تەۋراتقا دائىر شەرئەتنى تولۇقلاش ئۈچۈن نازىل قىلىنغان بولۇپ، ئەسلى تايىنىدىغان كىتاب تەۋراتتىن ئىبارەت ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن جىنلار: «مۇسادىن كېيىن نازىل بولغان» دېگەن ئىدى.

شۇنىڭدەك پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە رەقە ئىبنى نەۋفەلگە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزىگە تۇنجى قېتىم ۋەھىي ئېلىپ چۈشكەن قىسسىسىنى بايان قىلغان چاغدا، ئۇ: پاه! پاه! مانا بۇ مۇساغا كەلگەن جىبرىئىلنىڭ دەل ئۆزى شۇ! كاشكى مەن ئۇ چاغدا ياش يىگىت بولۇپ قالغان بولسام - ھە! دېگەن ئىدى.

بىز تىخشىغان بۇ قۇرئان «ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى كىتابلارغا» يەنى ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابلارغا «ئۇيغۇن كېلىدىغان» ئېتىقاد، خەۋەر ۋە ئەمەللەردە «ھەق دىنغا ۋە توغرا يولغا باشلايدىغان» كىتابتۇر.

شەك - شۈبھىسىزكى قۇرئان خەۋەر ۋە تەلەپتىن ئىبارەت ئىككى نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭ خەۋىرى راستتۇر. تەلۋى توغرىدۇر، خۇددى اللە تائالا ئۆزىنىڭ ئايىتىدە: «پەرۋەردىگارىڭنىڭ سۆزى ناھايىتى راستتۇر، ناھايىتى توغرىدۇر»⁽²⁾ دېگەندەك. اللە تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: «اللە ھەق دىننى بارلىق دىنلار ئۈستىدىن غالىب قىلىش ئۈچۈن پەيغەمبىرىنى ھىدايەت بىلەن ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى»⁽³⁾ ھىدايەت پايدىلىق ئىلىمىدىن ئىبارەتتۇر. «ھەق دىن» ياخشى ئەمەلدىن ئىبارەتتۇر. جىنلارمۇ مۇشۇنداق دېدى: قۇرئان ئېتىقادلاردا «ھەق دىنغا» ۋە ئەمەللەردە توغرا يولغا باشلايدۇ.

«ئى قەۋمىم! اللە غا دەۋەت قىلغۇچى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) نىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار» بۇ ئايەتتە اللە تائالانىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى جىنلار ۋە ئىنسانلار جامائەسىگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىگە دەلىل باردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن اللە: «اللە غا دەۋەت قىلغۇچىنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار ۋە اللە غا ئىمان ئېيتىڭلار» دېدى.

«اللە بەزى گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ، سىلەرنى قاتتىق ئازابىتىن ساقلايدۇ» يەنى اللە ئۆزىنىڭ قاتتىق ئازابىدىن سىلەرنى ساقلايدۇ. ئاندىن اللە ئۇلاردىن خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى اللە غا (ئىمان ئېيتىشقا) دەۋەت قىلغۇچىنىڭ (يەنى رەسۇلۇلانىڭ) دەۋىتىنى قوبۇل قىلمىسا، ئازابىتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ» يەنى اللە تائالانىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى ئۇنى پۈتۈن ئەتراپتىن قورشاپ تۇرىدۇ.

(1) سۈرە ئەنئام 130 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(2) سۈرە ئەنئام 115 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(3) سۈرە سەق 9 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

﴿اللَّهُ دِنِ بَاشِقَا (ئۇنى اللہ نىڭ ئازابىدىن ساقلىغۇچى) ياردەمچىلەر بولمايدۇ﴾ يەنى ئۇلارنى ئۇ ئازابتىن ھېچكىم قۇتقۇزمايدۇ. ﴿ئۇلار (يەنى رەسۇلۇلانىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلمىغۇچىلار) ئوپىئوچۇق گۇمراھلىقتىدۇر﴾.

مانا بۇ تەھدىد قىلىش ۋە قورقۇتۇش ئۇسۇلىدۇر. جىنلار ئۆز قەۋمىنى ساۋابقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئازابتىن قورقىتىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ دەۋەت قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلاردىن نۇرغۇنلىرىغا دەۋەت قاتتىق تەسىر كۆرسەتتى ۋە ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ئىمان ئېيتىش ئۈچۈن توپ - توپ بولۇپ كېلىشتى. بارلىق ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە اللہ غا مەنسۇپتۇر.

* * * * *

أَوْلَمَ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَعْ يَخْلُقْهُنَّ بَقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ تَحْيِيَ
الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ
قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَأَصْبَرَ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ
الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ بَلِغْ فَهَلْ
يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

ئۇلار (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشىنى ئىنكار قىلغۇچى كۇففارلار) بىلمەمدۇكى، ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان ۋە ئۇلارنى يارىتىشتا چارچاپ قالمىغان اللہ ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قانداق ئەمەسمۇ؟ دۇرۇس، ئۇ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر⁽³³⁾. كاپىرلار دوزاخقا توغرىلىنىدىغان كۈندە (ئۇلارغا): «بۇ (يەنى سىلەر تېتىۋاتقان ئازاب) راست ئەمەسمۇ؟» (دېيىلىدۇ) ئۇلار: «پەرۋەردىگارىمىز بىلەن قەسەمكى، ئەلۋەتتە راستتۇر» دەيدۇ، اللہ (ئۇلارغا): «كاپىر بولغانلىقىڭلار تۈپەيلىدىن ئازابىنى تېتىڭلار» دەيدۇ⁽³⁴⁾. (ئى مۇھەممەد!) سەن (مۇشرىكلارنىڭ سالغان جاپاسىغا) ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەر سەۋر قىلغاندەك سەۋر قىلغىن، ئۇلارغا بولىدىغان ئازابقا ئالدىراپ كەتمىگىن. ئۇلار (ئاخىرەتتە) ۋەدە قىلىنغان ئازابىنى كۆرگەندە، (ئۇلار دۇنيادا) گويىا كۈندۈزدە بىر دەملا تۇرغاندەك ھېس قىلىدۇ، (بۇ قۇرئان سىلەرگە) تەبلىغۇدۇر، پەقەت پاسىق قەۋملا ھالاك قىلىنىدۇ⁽³⁵⁾.

ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلىش ھەققىدىكى دەلىللەر توغرىسىدا

اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت كۈنى تىرىلىشىنى ئىنكار قىلغان، ئۆلۈكلەرنىڭ ھېساب بېرىشى ئۈچۈن قەبرىلىرىدىن تۇرغۇزۇلىدىغانلىقىنى يىراق سانىغان ئەنە شۇ كۇففارلار بىلمەمدۇكى، ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان ۋە ئۇلارنى يارىتىشتا چارچاپ قالمىغان اللہ﴾ يەنى ئۇلارنى يارىتىش ھېچ ئېغىر كەلمىگەن، بەلكى ئۇلارغا: ۋۇجۇدقا كەل دېيىشى بىلەن تەڭ ئۇلار ھېچقانداق قارشىلىق ۋە بويۇنتاۋلىق قىلماستىن اللہ تائالانىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلغان ۋە ئۇنى قوبۇل قىلغان، اللہ تائالادىن قورققان ۋە تىتىرىگەن ھالدا ۋۇجۇدقا كەلگەن، ئەنە شۇ اللہ ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قانداق ئەمەسمۇ؟

بۈيۈك ۋە غالىب اللہ تائالا يەنە بۇ ھەقتە توختىلىپ مۇنداق دېگەن: ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىش ئەلۋەتتە ئىنسانلارنى يارىتىشتىن كۆپ قىيىندۇر ۋە لېكىن ئىنسانلارنىڭ كۆپچىلىكى (بۇنى)

ئۇقمايدۇ»⁽¹⁾ شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللا تائالا مۇنداق دېدى: «دۇرۇس، ئۇ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر» يەنى ئاللا تائالا ئۆزىگە كۆپۈرلۈك قىلغانلارنى قاتتىق قورقۇتۇپ مۇنداق دەيدۇ: «كاپىرلار دوزاخقا توغرىلىنىدىغان كۈندە (ئۇلارغا): «بۇ (يەنى سىلەر تېتىۋاتقان ئازاب) راست ئەمەسمۇ؟» (دېيىلىدۇ)» يەنى ئۇلارغا بۇ راست ئەمەسمۇ؟ بۇ ئازاب سېھىرمۇ ياكى سىلەر ئۇنى كۆرمەيۋاتامسىلەر؟ دېيىلىدۇ. «ئۇلار: «پەرۋەردىگار بىلەن قەسەمكى، ئەلۋەتتە راستتۇر» دەيدۇ» يەنى ئۇلارغا پەقەت ھەقىقەتنى ئېتىراپ قىلىشتىن باشقا چارە يوق. (ئاللا (ئۇلارغا): «كاپىر بولغانلىقىڭلار تۈپەيلىدىن ئازابىنى تېتىڭلار» دەيدۇ).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سەۋر قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

ئاللا تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى، قەۋمىنىڭ ئۇنى ئىنكار قىلغانلىقىغا سەۋر قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۇھەممەد! (ئى مۇشرىكلارنىڭ سالغان جاپاسىغا) ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەر» قەۋملىرىنىڭ ئۆزلىرىنى ئىنكار قىلغانلىقىغا «سەۋر قىلغاندەك سەۋر قىلغىن» ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەر نوھ، ئىبراھىم، مۇسا، ئىسا ۋە بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن ئىبارەتتۇر. ئاللا تائالا ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئارىسىدىن ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى سۈرە ئەھزاب بىلەن سۈرە شۇرادىكى ئىككى ئايەتتە ئېنىق بايان قىلغان ئىدۇق.

«ئۇلارغا بولىدىغان ئازابقا ئالدىراپ كەتمىگىن» يەنى ئۇلارغا چۈشۈدىغان ئازابنىڭ تېزىرەك چۈشۈشى ئۈچۈن ئالدىراپ كەتمىگىن. ئاللا تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۇھەممەد! مېنىڭ ئايەتلىرىمنى (ئىنكار قىلغۇچى دۆلەتمەنلەرنى ماڭا قويۇۋەتكىن) يەنى ئۇلارنىڭ جازاسىنى ئۆزۈم بېرىمەن»، ئۇلارغا ئازغىنا مۆھلەت بەرگىن»⁽²⁾ «ئى مۇھەممەد! كاپىرلارنىڭ ھالاك بولۇشىغا ئالدىرىمىغىن، ئۇلارغا ئازراق مۆھلەت بەرگىن (ئۇزاققا قالماي ئۇلارغا قانداق قىلىدىغانلىقىمنى كۆرسەن)»⁽³⁾.

«ئۇلار (ئاخىرەتتە) ۋەدە قىلىنغان ئازابىنى كۆرگەندە، (ئۇلار دۇنيادا) گويا كۈندۈزدە بىر دەملا تۇرغاندەك ھېس قىلىدۇ» بۇ ھەقتە بۈيۈك ۋە يۈكسەك ئاللا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار قىيامەتنى كۆرگەن كۈندە، گويا ئۆزلىرىنى (دۇنيادا) پەقەت بىر كەچقۇرۇن ياكى بىر ئەتىگەن تۇرغاندەك (گۇمان قىلىدۇ)»⁽⁴⁾ «قىيامەت كۈنى ئاللا ئۇلارنى (ھېساب ئېلىش ئۈچۈن) يىغىدۇ، (ئۇلارغا دۇنيادا تۇرغان مۇددىتى) كۈندۈزدە ئازغىنا ۋاقىت تۇرغاندەك قىسقا بىلىنىدۇ، ئۇلار ئۆزئارا تونۇشىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ ئاللا غا مۇلاقات بولۇشىنى (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشىنى) ئىنكار قىلغانلار چوقۇم زىيان تارتىدۇ، ئۇلار توغرا يول تاپمىدى»⁽⁵⁾.

«بۇ قۇرئان سىلەرگە تەبلىغىدۇر، پەقەت پاسىق قەۋملا ھالاك قىلىنىدۇ» يەنى ئاللا پەقەت يامان ئىش قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنى ھالاك قىلغۇچى ئادەمىلا ھالاك قىلىدۇ. بۇ غالىب ۋە بۈيۈك ئاللا تائالانىڭ ئادىللىقى بولۇپ، ئاللا تائالا پەقەت ئازابقا تېگىشلىك بولغان كىشىنىلا ئازابلەيدۇ.

(1) سۈرە غافىر 57 - ئايەت.

(2) سۈرە مۇزەمىل 11 - ئايەت.

(3) سۈرە تارىق 17 - ئايەت.

(4) سۈرە نازىئات 46 - ئايەت.

(5) سۈرە يۇنۇس 45 - ئايەت.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئەھقافنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. بارلىق ھەمدۇسانالار ئۇلۇغ ئاللا تائالاغا خاستۇر!
ئاللا تائالا توغرا ئىشقا تەۋپىق بەرگۈچىدۇر، خاتالىقتىن ساقلىغۇچىدۇر.